

“Yliopistolta on lupa odottaa odottamattomia”

Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden mielikuvastot Tampereen
yliopiston rehtorien lukuvuosien 1998–2017 avajaispuheissa

Anne Soinsaari
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiologia
Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2018

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

SOINSAARI, ANNE: "YLIOPISTOLTA ON LUPA ODOTTAA ODOTTAMATTOMIA".

Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden mielikuvastot Tampereen yliopiston rehtorien lukuvuosien 1998 - 2017 avajaispuheissa

Pro gradu -tutkielma, 77 s.

Sosiologia

Ohjaaja: Reetta Muhonen, Olli Pyyhtinen

Marraskuu 2018

Yliopistojen yhteiskunnallinen vaikuttavuus on ajankohtainen korkeakoulupoliittinen teema. Tutkin pro gradu -työssäni, millaisilla diskursseilla aiheesta puhutaan Tampereen yliopiston rehtorien lukuvuoden avajaispuheissa. Aineistoni koostuu vuosina 1998 - 2017 pidetyistä puheista. Tutkimuskysymykseni on: *Millaisia yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden diskursseja Tampereen yliopiston lukuvuoden avajaispuheissa esiintyy?*

Analysoin puheita diskurssianalyysin avulla. Löysin lukuvuoden avajaispuheista yhteensä kolme eri yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden mielikuvastoa: Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana, Yliopisto yhteisen edun palvelijana ja Yliopisto yhteisen tulevaisuuden rakentajana. Näistä diskursseista kahdesta erottui kummastakin kaksi vahvaa nyanssia. Yliopisto yhteisen edun palvelijana -mielikuvasto jakaantui Yliopisto ratkaisun tarjoajana -nyanssiin ja Yliopisto suomalaisen yhteiskunnan menestystekijänä -nyanssiin. Yliopisto yhteisen tulevaisuuden rakentajana taas jakaantui Yliopisto paremman maailman rakentajana ja Yliopisto itsenäisenä tulevaisuuden luojana -nyansseihin.

Suhteutin analyysini aikaisempaan aiheesta tehtyyn tutkimukseen. Analyysi toisaalta keskustelee vahvasti aiheesta aiemmin tehdyn tutkimuksen kanssa, että tuo siihen uusia näkökulmia. Erityisesti tutkielmani tuo esiin yliopistojen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden monimerkityksisyyden ja aihetta koskevien diskurssien rikkauden.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	3
1.1. Miksi tutkia yliopistojen yhteiskunnallista vaikuttavuutta?	3
1.2. Miksi tutkia yliopiston rehtorien lukuvuoden avajaispuheita?	5
2. Tausta	8
2.1. Yliopistojen yhteiskunnallinen vaikuttavuus Suomessa	8
2.2. Vaikuttavuuden monet kasvot	11
2.2.1. Taloudellinen näkökulma yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen	13
2.2.2. Yhteiskunnallinen näkökulma yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen	15
2.2.3. Soveltavan tutkimuksen ja perustutkimuksen vaikuttavuus	17
3. Aiempi tutkimus yliopistojen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta	20
3.1. Tieteen vaikuttavuuden mielikuvastot	21
3.2. Muita yhteiskunnallisen vaikuttavuuden luokitteluja	25
4. Aineisto ja menetelmät	29
4.1. Aineiston esittely	29
4.2. Diskurssianalyysi työkaluna	31
4.2.1. Kontekstin merkitys	32
4.2.2. Analyysiprosessi käytännössä	34
5. Yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden mielikuvastot	37
5.1. Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana	38
5.2. Yliopisto yhteisen edun palvelijana	45
5.2.1. Yliopisto ratkaisujen tarjoajana	45
5.2.2. Yliopisto suomalaisen yhteiskunnan menestystekijänä	50
5.3. Yliopisto yhteisen tulevaisuuden luojana	55
5.3.1. Yliopisto paremman maailman rakentajana	55
5.3.2. Yliopisto itsenäisenä tulevaisuuden luojana	59
6. Pohdinta	63
6.1. Mielikuvastojen yhteys aiempaan tutkimukseen	63
6.2. Mielikuvastot maailman muuttajina	65
7. Lopuksi	69
8. Lähteet	71

1. Johdanto

1.1. Miksi tutkia yliopistojen yhteiskunnallista vaikuttavuutta?

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen Tampereen yliopiston rehtorien lukuvuoden avajaispuheita. Avajaispuheet pidetään alkusyksyllä akateemisen työvuoden alkaessa yliopiston juhlasalissa, ja ne on kohdistettu sekä yliopistoyhteisölle, yliopiston sidosryhmille että laajemmalle yleisölle. Olen kiinnostunut siitä, millä tavoin avajaispuheissa puhutaan yliopistojen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta. Yliopiston yhteiskunnallinen vaikuttavuus on opetuksen ja tutkimuksen ohella yksi yliopiston ydintoiminnoista, niin kutsuttu “kolmas tehtävä” (Kankaala ym. 2004, 6). Selkeärajaisen ja erillisen oman tehtävän sijaan yhteiskunnallinen vaikuttavuus nähdään kuitenkin yleensä enemmän yliopiston toimintaa ohjaavana periaatteena (Välimaa 2004, 48).

Yliopistojen yhteiskunnallinen vaikuttavuus on tällä hetkellä hyvin ajankohtainen aihe. Voimassa olevassa, pääministeri Juha Sipilän hallituksen strategisessa ohjelmassa korkeakouluilta kaivataan taloudellista vaikuttavuutta. Yksi hallituskauden kärkihankkeista onkin vahvistaa korkeakoulujen ja elinkeinoelämän yhteistyötä innovaatioiden kaupallistamiseksi (VN 2015, 18). Tätä yhteistyötä myös Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD toivoi Suomen edistävän kesäkuussa 2017 julkaistussa maa-arvioinnin suosituksessaan. Suosituksessa linjataan niin ikään, että suomalaista koulutusta tulisi muokata vastaamaan paremmin työelämän tarpeisiin. (OKM & TEM 2017.)

Yliopistojen yhteiskunnalle tuomaa taloudellista hyötyä on vastikään myös arvioitu. Suomen yliopistot Unifi ry:n tilaamassa arvioinnissa korkeakoulujen yhteiskunnalle tuomaa taloudellista lisäarvoa osoitetaan erilaisten tunnuslukujen kautta. Raportissa kerrotaan esimerkiksi, kuinka monta työpaikkaa suomalaiset yliopistot tuottavat yhteiskunnalle. (Biggar Economics 2017.)

Taloudellisen vaikuttavuuden lisäksi yliopistoilta odotetaan panosta yhteiskunnallisten ongelmien ratkomisessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön vuoden 2017 lokakuussa julkaisemassa korkeakoulutuksen ja tutkimuksen tulevaisuusvisiossa linjataan, että vuonna 2030 korkeakoulujen tulisi olla “vastuullisia, viisaita ja rohkeita uudistajia ja ratkaisujen tuottajia” (HS 24.10.2017).

Valtakunnallisen korkeakoulupolitiikan kentän lisäksi yliopistojen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta puhutaan yliopistoissa itsessään. Omassa korkeakoulussani Tampereen yliopistossa aihe oli vuonna 2017 graduni kirjoitustyön alkaessa esillä erityisen paljon. Yliopistolle perustettiin tuolloin yhteiskunnallisen vaikuttavuuden työryhmä, jonka opiskelijajäsenenä itse toimin. Työryhmän tavoitteena oli hahmotella yliopistolle sen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tavoitteet, prosessit ja seurantakohteet.

Ennen työryhmän jäsenyyttä olin päässyt pohtimaan kysymystä yliopistojen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta Tampereen yliopiston hallituksen jäsenenä vuosina 2015–2016. Hallituskauden suurin keskustelunaihe oli vuonna 2019 toimintansa aloittava Tampere3-korkeakoulu¹. Korkeakoulujen fuusioprosessia eteenpäin vietäessä yliopiston hallituksen oli tärkeää hahmottaa ja sanallistaa Tampereen yliopiston toiminnan tavoitteet, koska ne kirkastamalla yliopiston ydin voitaisiin tuoda osaksi myös uutta korkeakoulua.

Hallituskauteni aikana keksin, että minun kannattaisi kirjoittaa graduni jostain korkeakoulupolitiikkaan liittyvästä aiheesta. Yliopistojen yhteiskunnallinen vaikuttavuus tuntui teemana paitsi ajankohtaiselta, myös poliittisesti merkitykselliseltä. Päätin, että yliopistojen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta tulisi tutkielmani aihe ja aloin etsiä työhöni sopivaa aineistoa.

1. Tampere3 on vuonna 2014 käynnistynyt Tampereen yliopiston, Tampereen teknillisen yliopiston ja Tampereen ammattikorkeakoulun yhteistyöhanke, jonka päämääränä on rakentaa yksi uusi korkeakouluorganisaatio. Uusi yliopisto aloittaa toimintansa vuoden 2019 alusta.

1.2. Miksi tutkia yliopiston rehtorien lukuvuoden avajaispuheita?

Yliopiston rehtori on yliopistonsa akateeminen johtaja, joka valitaan Suomessa tehtäväänsä enintään viiden vuoden määräajaksi (Virtanen 2014, 292; Yliopistolaki 3:18§). Rehtorin ensisijainen tehtävä on ajaa johtamansa yliopiston etua (Sipilä 2007, 174). Hän edustaa yliopistoa ja on johtamansa instituution hierarkian huipulla². Yliopistonsa sisällä rehtorilla on siis paljon valtaa (Em. 14-15.), joka on vain kasvanut vuonna 2010 voimaan tulleen uuden yliopistolain myötä (Pekkola, Kivistö & Nokkala 2014, 194-195). Rehtorin valta on kuitenkin rajattu esimerkiksi valtion ja yliopiston tiedekuntien vallalla. Rehtorit eivät myöskään ole asemansa puolesta osa Suomen poliittista ja taloudellista eliittiä. (Sipilä 2007, 14-15.)

Akateemisena johtajana rehtori vastaa siitä, että yliopisto toteuttaa kolmea tehtäväänsä; tutkimusta, opetusta ja yhteiskunnallista vaikuttavuutta strategiansa mukaisesti (Ks. Ståhle & Åberg 2012, 41). Graduni aihe, yliopiston yhteiskunnallinen vaikuttavuus on siis vahvasti kytkeytynyt rehtorin työhön. Vaikka rehtori edistää yliopiston yhteiskunnallista vaikuttavuutta yliopiston hallituksen hyväksymä strategia lähtökohtanaan, on tärkeää että myös rehtorilla itsellään on visio johtamansa yliopiston merkityksestä ja tulevaisuudesta (Sipilä 2007, 24).

Koska rehtorilla on sekä valtaa sekä vastuu johtamansa yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden edistämisestä, on mielekästä tarkastella, kuinka rehtorit yliopiston yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta puhuvat. Puheella rakennetaan niitä merkityksiä, joita yhteiskunnallisen vaikuttavuuden ilmiö saa sosiaalisessa todellisuudessa (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 26). Auktoriteetti- ja asiantuntijajositionsa takia katson, että juuri rehtorin sanomisilla aiheesta on erityistä painoarvoa.

2. Muutamassa suomalaisessa yliopistossa, Helsingin yliopistossa ja Åbo Akademiassa on edelleen käytössä kanslerin virka. Näissä yliopistoissa rehtori on hierarkiajärjestelmässä toiseksi ylin heti kanslerin jälkeen (Sipilä 2007, 15).

Rehtorien tapoja puhua yliopistojen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta voisi tutkia esimerkiksi haastatteleamalla heitä aiheesta. Valitsin kuitenkin rehtorien lukuvuoden avajaispuheet tutkielmani aineistoksi. Niiden tutkimisen yhteiskunnallinen relevanssi muodostuu ensinnäkin siitä laajasta kuulijakunnasta, jonka puheet tavoittavat. Avajaispuheet on osoitettu sekä yliopistoyhteisölle että yliopiston sidoryhmille, yhteensä monille tuhansille ihmisille. Avajaispuheiden kautta rehtori pääsee siis vaikuttamaan suoraan hyvin monien ihmisten ymmärrykseen yliopistojen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden olemuksesta. Toinen peruste avajaispuheiden tutkimisen yhteiskunnalliselle relevanssille on niiden erityinen konteksti. Puheet pidetään juhlavassa lukuvuoden avajaistilaisuudessa, eivätkä ne ole osa yliopiston arkea. Ei-arkisessa tilanteessa toimijat tulevat tietoisemmaksi valinnoistaan (Jokinen 2005, 11). Rehtorit miettivät siis mitä luultavimmin tarkkaan, mitä he haluavat avajaispuheissa sanoa. Nähdäkseni se tuottaa avajaispuheiden tutkimiselle erityistä painoarvoa.

Jos tekisin väitöskirjaa, tutkisin kaikkien Suomen yliopistojen rehtorien lukuvuoden avajaispuheita. Koska pro gradu -tutkielma on suhteellisen pieni työ, pitää sen puitteissa tarkasteltavan aineiston olla kuitenkin suhteellisen rajattu. Siksi valitsin tutkimuskohteeksi ainoastaan yhden yliopiston avajaispuheet. Juuri Tampereen yliopiston avajaispuheet sopivat tutkimuskohteeksi siitä syystä, että yhteiskunnallisen vaikuttavuuden voi katsoa olleen yliopiston edeltäjän Kansalaiskorkeakoulun tärkein tehtävä. Historiantutkija Mervi Kaarnisen mukaan instituutio syntyi vuonna 1925 yhdistämään sisällissodan jakamaa Suomea. (Tampereen yliopisto 10.11.2017.)

Kiinnostukseni yliopistojen yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen, Tampereen yliopiston rehtorien lukuvuoden avajaispuheisiin ja kielenkäytön rooliin sosiaalisen todellisuuden muokkaajana tuotti lopulta seuraavan tutkimuskysymyksen: *Millaisia yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden diskursseja Tampereen yliopiston lukuvuoden avajaispuheissa esiintyy?*

Lähden vastaamaan tutkimuskysymykseen käymällä ensin läpi yhteiskunnallisen vaikuttavuuden kenttää yleisesti. Kappaleessa kaksi valotan sekä aihealueen lähistoriaa että erilaisia

näkökulmia, joiden kautta kysymystä yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta voi lähestyä. Tutkimusongelmani kannalta relevantteja teorioita esittelen kappaleessa kolme. Kappaleessa neljä kerron lisää tutkielmani aineistosta, Tampereen yliopiston rehtorien lukuvuoden avajaispuheista. Kuvailen samassa kappaleessa myös tutkielmani metodin, diskurssianalyysin luonnetta. Aineiston analyysi paikantuu kappaleeseen viisi. Tutkielmani päättyy kappaleen kuusi pohdintoihin ja loppupäätelmiin.

2. Tausta

Tässä luvussa käyn läpi yliopistojen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden lähistoriaa sekä niitä toimijoita, jotka valtakunnallisesti vaikuttavat yhteiskunnallista vaikuttavuutta koskeviin kysymyksiin. Kerron myös yliopistojen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden syntyprosessista. Lisäksi esittelen erilaisia näkökulmia, joiden kautta teemaa on lähestytty.

2.1. Yliopistojen yhteiskunnallinen vaikuttavuus Suomessa

Yliopistot ovat olleet tekemisissä niitä ympäröivän yhteiskunnan kanssa syntymästään asti ja osaltaan ohjanneet yhteiskunnallista kehitystä (Ronkainen, Suikkanen & Kunnari 2014, 87; Virtanen 2002, 9–10; Kivistö, Kohtamäki, Pekkola 2014, 365). Esimerkiksi suomalaisen kansallisvaltion ideaa on rakennettu humanistisen tutkimuksen (Niiniluoto 2015, 15) ja maamme hyvinvointivaltiomallia yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen avulla (Muhonen 2015, 103). Vastaavasti yhteiskunta on aina pyrkinyt vaikuttamaan yliopistoihin (Kivistö ym. 2014, 365). Nykyisin se toivoo korkeakouluilta vaikuttavuutta vastineeksi niiden toimintaan ohjatuista taloudellisista resursseista (Hakala, Kaukonen, Nieminen, Ylijoki 2003, 9-10).

Lainsäädännöllisesti yliopistojen yhteiskunnallista vaikuttavuutta pyrittiin edistämään Suomessa ensi kerran vuonna 1997. Tuolloin säädettiin, että yliopiston hallitukseen voidaan valita myös yliopistoyhteisön ulkopuolisia jäseniä (Narikka & Nurmi 2013, 19). Vuonna 2004 vähintään yhden yliopistoyhteisön ulkopuolisen edustajan valinnasta tehtiin yliopistoille lakisääteisesti pakollista. Samana vuonna yhteiskunnallinen vaikuttavuus säädettiin yliopistojen kolmanneksi tehtäväksi tieteellisen tutkimuksen teon ja tutkimukseen perustuvan ylimmän opetuksen rinnalle. (Em. 22-23.) Nykyisin yliopistolaki määrittää yliopistojen tehtävät seuraavasti:

Yliopistojen tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta sekä kasvattaa opiskelijoita palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa. Tehtäviään hoitaessaan yliopistojen tulee edistää

elinikäistä oppimista, toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

Yliopistolaki 1:2§

Kiinnostavaa on, ettei yliopistolaissa määritellä, mitä yhteiskunnallisen vaikuttavuuden vaatimuksella tarkoitetaan. Siksi ei liene ihme, että yliopistot ymmärtävät käsitteen sisällön eri tavoin (OKM 2016, 65-66). Yhteistä korkeakoulujen näkemyksille yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta on se, että vaikuttavuuden nähdään kytkeytyvän vahvasti opetus- ja tutkimustyöhön, joiden laadusta sen toteutumisen nähdään olevan riippuvaista (Karvi 2013, 12).

Vuonna 2009 yliopistolakia uudistettiin jälleen, ja seuraavana vuonna astui voimaan historiallisena pidetty yliopistouudistus. Se vaikutti merkittäväällä tavalla yliopistojen hallintoon, ohjaukseen, rahoitukseen ja henkilöstön asemaan, ja teki yliopistoista itsenäisiä oikeushenkilöitä; julkisoikeudellisia yhteisöjä tai säätiöitä. (Narikka & Nurmi 2013, 13.) Uudistuksen myötä myös yliopistojen hallitusten kokoonpano muuttui: Nykylainsäädännön mukaisesti 40 % julkisoikeudellisen yliopiston hallituksen jäsenistä tulee valita yliopistoyhteisön ulkopuolelta. Toimiessani itse Tampereen yliopiston hallituksessa, 11:stä hallituksen jäsenestä viisi edusti yhteiskuntaelämän asiantuntemusta; mukana oli toimijoita, joiden tausta vaihteli yrityselämästä kolmanteen sektoriin. Näiden yliopistoyhteisön ulkopuolisten jäsenten mukaantulo yliopistojen hallitukseen on selvitysten mukaan vaikuttanut siihen, että yliopistot haluavat panostaa yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen entistä enemmän (OKM 2016, 65-66).

Vuonna 2010 voimaan tullut uusi yliopistolaki syntyi halusta kansainvälistää Suomen tiede- ja korkeakoulusektori maan kilpailukyvyyn säilyttämiseksi. Järjestelmän kansainvälistämistä ehdotti ensimmäisen kerran pääministeri Matti Vanhasen johtama Tiede- ja teknologianeuvosto (nyk. Tutkimus- ja innovaationeuvosto) vuonna 2003 julkaisemassa raportissaan. (Ranki 2016, 17.) Kyseisen tiedoneuvoston merkitys korkeakoulupolitiikalle on epätavallisen painokas kansainvälisesti vertailtuna. Suomen Tutkimus- ja innovaationeuvosto eroaa muiden maiden tiedoneuvostoista myös agendallaan, sillä se käsittelee tieteen lisäksi teknologiaa. (Castells & Himanen 2001, 50-51.)

Tutkimus- ja innovaationeuvoston ohella korkeakoulupoliittisia linjauksia Suomessa tekee opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) (Pekkola ym. 2014, 159). OKM on Tampereen yliopiston entisen rehtorin Jorma Sipilän mukaan “yliopistomaailman valtakeskus”. Ministeriö on sekä yliopistojen merkittävin rahoittaja, niitä koskevan lainsäädännön valmistelija että linkki poliittisen vallan ja yliopistoväen väliselle keskustelulle (Sipilä 2007, 103.) Rahoitusta ministeriö myöntää yliopistojen toiminnan tuloksellisuuden perusteella palkitsemalla niitä korkeakouluja, joiden toiminta on ollut menestyksekkästä yliopistojen rahoitusmallin mittareiden perusteella tarkasteltuna (Ranki 2016, 18-19). Opetus- ja kulttuuriministeriön autonomisiin yliopistoihin kohdistama ohjaus on saanut kritiikkiä yliopistolaisilta, joiden kokemuksen mukaan ministeriöllä on liikaa valtaa yliopistoja koskeviin asioihin (Rinne ym. 2012, 171).

Yliopistojen toimintaan ja sitä kautta myös niiden yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen vaikuttavia kansallisia toimijoita ovat ministeriön ja valtion Tutkimus- ja innovaationeuvoston lisäksi muun muassa Suomen Akatemia ja Innovaatiorahoituskeskus Tekes (Castells & Himanen 2001, 48-54). Ne toimivat molemmat tutkimuksen niin kutsuttuina ulkopuolisina rahoittajina, mutta saavat oman rahoituksensa valtiolta. Valtion lisäksi tutkimusta rahoittavat esimerkiksi Euroopan unioni, yritykset ja säätiöt. (Muhonen & Puuska 2014, 17; Niiniluoto 2011, 180.) Rahoittajien ohella suomalaisen korkeakoulupolitiikkaan vaikuttavat esimerkiksi yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen rehtorien neuvostot, Unifi ja Arene.

2.2. Vaikuttavuuden monet kasvot

Unifi ja Arene koordinoivat toukokuussa 2016 päättyneen *Korkeakoulujen yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja vuorovaikutus – jatkotoimet (YVVj)* -hankkeen, jolla pyrittiin edistämään korkeakoulujen yhteiskunnallista vaikuttavuutta (Wahlfors & Aarrevaara 2016, 4). Hankkeen tiivistelmässä yhteiskunnallisen vaikuttavuuden syntymistä kuvattiin oheisella kuvalla, joka auttaa hahmottamaan ilmiön olemusta.

(Wahlfors & Aarrevaara 2016, 5)

Kuvassa 1 tiedon ja osaamisen yhteisluomista, eli tutkimuksen ja opetuksen kautta syntyvää yhteiskunnallista vaikuttavuutta on havainnollistettu eri prosessivaiheiden kautta. Oikealla ylhäällä kuviossa on *Lakisääteisten tehtävien tuottamat tulokset ja tuotokset*. Yliopiston tulokset ovat niitä lopputulemia, jotka yliopistossa tehtävästä työstä syntyy – tutkimustietoa, osaamista ja innovaatioita. Ollakseen vaikuttavia näiden tuotosten tulee olla vuorovaikutuksessa yhteiskunnan kanssa. Tätä prosessin vaihetta on kuvattu kuvassa oikealla alhaalla. Esimerkiksi yliopistossa

saadulla osaamisella ei ole vaikuttavuutta, jos osaaminen jää vain osaajansa tietoon eikä sitä hyödynnetä jollain tavalla sosiaalisessa todellisuudessa. Yliopistojen vaikuttavuus voidaankin määritellä sellaisiksi yhteiskunnallisiksi muutoksiksi, jotka tapahtuvat yliopiston toiminnan vuoksi ja edistävät sen tavoitteiden saavuttamista (Kutinlahti & Lähteenmäki-Smith & Konttinen 2006, 27).

Usein yhteiskunnallisia muutoksia on hankala todentaa, mikä juontuu korkeakoulujen tuottamien vaikutusten epäsuoruudesta, ennustamattomuudesta ja kontekstisidonnaisuudesta (Lyytinen ym. 2015, 66). Tästä huolimatta vaikuttavuuden seurannan ja raportoinnin voi lukea osaksi yliopistojen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden syntyprosessia kuvan 1 vasemman alalaidan tavoin. Niiden voi katsoa tuottavan tietoa, jolla työtä yhteiskunnallisen vaikuttavuuden eteen on helpompi johtaa. Vaikuttavuuden seurannan ja raportoinnin merkitys tiedon ja osaamisen yhteisluomisen prosessikuviossa ei ole ihme, sillä arviointi eri muodoissaan on yksi tämän päivän yhteiskunnan merkittävimmistä tiedon lähteistä (Alastalo, Kunelius & Muhonen 2014, 120). Koska itse vaikuttavuuden arviointi on haasteellista, voivat arvioinnin kohteena olla yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen käytetyt resurssit, sen luomiseksi tehdyt prosessit, jo mainitut yliopistotyön tuotokset tai näiden tuotosten tulokset. Kun esimerkiksi tutkimustieto on tuotos, on sen loppupäätelmä tulos. (Lyytinen ym. 2015, 51-52.)

Kuvion 1 vasemmassa yläkulmassa ovat yhteiskunnallisen vaikuttavuuden panokset. Niin ihmiset, rahoitus, infrastruktuuri kuin verkostot ovat niitä resursseja, joiden pohjalta yhteiskunnallista vaikuttavuutta voi luoda. Tietopohjainen johtaminen edesauttaa näiden resurssien allokoointia tavalla, joka edistää vaikuttavuutta. Kasvanut vaikuttavuus kasvattaa jälleen vaikuttavuuden resursseja esimerkiksi uusien verkostojen ja rahoituskanavien kautta. Ne luovat jälleen vaikuttavuutta.

Yllä olen käynyt lyhyesti läpi, minkälaisen prosessin yliopistojen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden syntyminen edellyttää. Käsittelen seuraavissa alakappaleissa, *millaisista näkökulmista* yliopistoista ilmaantuvaa yhteiskunnallista vaikuttavuutta voi tarkastella.

2.2.1. Taloudellinen näkökulma yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen

Talousohjelmien edistäminen nähdään usein yliopistojen keskeisenä yhteiskunnallisena tehtävänä korkeakoulu- ja tiedepoliittisissa keskusteluissa (Alastalo, Kunelius & Muhonen 2014, 123; Niiniluoto 2015, 18). Esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriö odottaa yliopistoilta asiantuntevan työvoiman kouluttamista ja kansantaloudelle merkityksellisiä innovaatioita (Sipilä 2007, 107), Elinkeinoelämän keskusliitto (EK) taas hedelmällistä yhteistyötä yritysten kanssa: yhteisjulkaisuja, patenteja ja aineettoman pääoman kaupallistamista (HS 5.6.2016). Ei ole ihme, että monialaiset suomalaiset yliopistot kokevat yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tulevan helposti ymmärretyksi vain innovaatio- ja yritystoimintana (OKM 2016, 68).

Ajat ovat muuttuneet, sillä suomalaisilla yliopistoilla ei käytännöllisesti katsoen edes saanut olla yhteyksiä liiketoimintaan ennen 1980-lukua (Niiniluoto 2015, 16). Tuolloin yliopistot alkoivat tehdä tilaustutkimusta ja maksullista täydennyskoulutusta (em. 2011, 18). Nykyisin korkeakoulupolitiikka, niin kansallinen kuin kansainvälinen, sitoo korkeakouluja tietotalouden vetureiksi ja kansallisen kilpailukyvyyn edistäjiksi (Pekkola, Kivistö & Hölttä 2014, 36). Kansainvälisistä toimijoista tätä kehitystä ovat erityisesti edistäneet OECD 1960-luvulta lähtien, sittemmin myös Euroopan unioni (EU) (Nokkala 2014, 128 & Luukkonen-Gronow 1975, 67). Kehittyvien maiden taloudellista kehitystä korkeakoulutuksen avulla edistää erityisesti Maailmanpankki (Nokkala 2014, 151; Ranki 2016, 16).

Yliopistojen odotetaan tukevan talouden elinvoimaisuutta ottamalla vahvasti osaa kansalliseen innovaatiojärjestelmään (OKM & TEM 9.6.2017). Ajatus kansallisista innovaatiojärjestelmistä hahmoteltiin 1990-luvulla. Innovaatiojärjestelmät ovat yliopistojen, yritysmaailman, valtion ja yksittäisten innovaattoreiden muodostamia verkostoja. Esimerkiksi Nokiaa ja Linuxia voidaan pitää tämänkaltaisen innovaatiojärjestelmän tuotoksina. (Castells & Himanen 2001, 47 & 58.) Henry Etzkowitz ja Loet Leydesdorff kutsuvat nykyisen mallista yliopistojen, valtion ja yritysmaailman vuorovaikutuskenttää termillä kolmoiskierre (triple helix). Yliopistojen merkitys

innovaatioiden tuottajana on tullut kolmoiskierteen aikakautena entistä tärkeämmäksi. Suurin osa maailman maista ja alueista pyrkii Etzkowitzin ja Leydesdorff:n mukaan saavuttamaan kolmoiskierteen muodossa tai toisessa. (Etzkowitz & Leydesdorff 2000, 109-112.)

Kaupallisten innovaatioiden kehittämisen lisäksi panostukset niin kutsuttuun inhimilliseen pääomaan, ihmisten tietojen ja taitojen kerryttämiseen nähdään usein kannattavana sijoituksena yhteiskunnalle (Tynjälä, Välimaa, Murtonen 2004, 18-19). Esimerkiksi Euroopan unioni linjasi vuonna 2000 hyväksytyssä Lissabonin strategiassa haluavansa olla vuoteen 2010 mennessä maailman kilpailukykyisin osaamisperustainen talous (Ranki 2016, 16). Myös Suomessa osaaminen nähdään kansallisen kilpailukyvyyn merkittävänä tekijänä, ja yliopistot työelämän osaajien kouluttajana (Stähle & Ainamo 2012, 7).

Taloudellisen näkökulman korostuminen yliopistojen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta puhuttaessa ei ole ihme, sillä yliopistot eivät ole irrallaan globaalin kapitalismin lainalaisuuksista. Myös niiltä vaaditaan toimenpiteitä toiminnan yksityistämisen, tehostamisen ja kaupallistamisen eteen. (Haiven 2014, 135-136.) Kun yliopistojen merkitys maailmassa nähdään ensisijaisesti elinkeinoelämän ja talouskasvun palvelemisen kautta, piirtyy niiden yhteiskunnalliseksi rooliksi *tietotalouden* osana toimiminen. Yliopistot voidaan kuitenkin myös nähdä ensisijaisesti osana *tietoyhteiskuntaa*. (Ronkainen ym. 2014, 88.)

2.2.2. Yhteiskunnallinen näkökulma yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen

Kun yliopistojen toiminnan päämääränä nähdään talouden sijaan yhteiskuntaa laajemmin hyödyntävän tiedon tuottaminen, katsotaan yliopistojen olevan ensisijaisesti osa tietoyhteiskuntaa. Tällöin yliopiston tuottaman tiedon voidaan katsoa antavan mahdollisuuden esimerkiksi entistä valistuneempaan päätöksentekoon ja ihmisten arjen helpottamiseen. (Ronkainen ym. 2014, 88.) Korkeakoulujen tuottaman tiedon voidaan myös katsoa auttavan ihmiskuntaa suurten globaalien ongelmien ratkaisemisessa (Muhonen & Puuska 2014, 12).

OECD totesi jo vuonna 1971 ilmestyneessä *Science, Growth and Society* -raportissaan tieteen ja teknologian yhteistyön olevan merkittävä kanava yhteiskunnallisten haasteiden, kuten kaupungistumisen ja ympäristöongelmien ratkaisemiseen sekä ihmisten elämänlaadun parantamiseen (Miettinen 2006, 41). Myös Euroopan unioni painottaa tieteen roolia näiden ongelmien ratkaisemisessa. Tämä käy ilmi unionin vuosien 2014-2020 tutkimuksen ja innovoinnin puiteohjelmasta nimeltä Horisontti 2020. Rahoitusohjelman 80 miljardin euron potista yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisemiseen tähtäävään tieteeseen on kohdennettu 29,7 miljardia euroa. Se on enemmän kuin eurooppalaisen huipputason tieteen edistämiseen (24,4 miljardia) ja merkittävästi enemmän kuin teollisuuden johtoaseman saavuttamiseen (17,0 miljardia) osoitettu määräraha. (Euroopan komissio 2014, 35.)

Myös Suomessa yliopistojen merkitys tietoyhteiskunnalle on tunnistettu. Esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriön teettämässä, yliopistojen yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen arviointia ja mittaamista koskevissa selvityksissä vaikuttavuutta tarkastellaan muutenkin kuin tietotalouden ihanteen kautta. Vuonna 2007 valmistuneessa selvityksessä *Yliopistojen yhteiskunnallinen vuorovaikutus: Arviointimalli ja näkemyksiä yliopistojen rooleihin* yliopistojen vaikuttavuutta ehdotetaan punnittavaksi paitsi innovaatiotoimintaan, myös esimerkiksi sosio-ekologiseen kehitykseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun integroitumisen kautta (Opetusministeriö 2007, 28). Vuonna 2015 valmistuneessa OKM:n selvityksessä *Vastuullinen ja vaikuttava. Tulokulmia*

korkeakoulujen yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen mittaamisen luokiksi ehdotetaan muun muassa tiedeyhteisön luottamustehtäviä sekä yliopiston sidosryhmilleen järjestämiä tapahtumia (Niiniluoto 2015, 28).³ Suomen Akatemia taas on lukenut yhteiskunnalliset haasteet osaksi tieteen teon rahoituksen perusteita Horisontti 2020 -ohjelman tavoin (Hautamäki 2016).

Tieteen lisäksi yliopistot vaikuttavat yhteiskunnan kehitykseen opetuksella. Ne esimerkiksi kouluttavat ihmisiä ammatteihin, jotka ovat tärkeitä yhteiskunnan toiminnan kannalta. Lääkäreiden, pappien ja tuomareiden riittävyuden varmistaminen oli itse asiassa alkuperäinen syy perustaa Suomen ensimmäinen yliopisto, vuonna 1640 toimintansa aloittanut Turun Akatemia (Niiniluoto 2015, 14). Koulutuksen voi katsoa olevan yhteiskunnan toiminnan kannalta merkityksellistä myös siksi, että sen kautta opiskelijat oppivat yhteiskunnan toiminnan kannalta suotuisia arvoja ja käyttäytymismalleja (Tynjälä ym. 2004, 5-7). Tutkinto-opiskelijoiden kouluttamisen lisäksi yliopistot vaikuttavat yhteiskuntaan täydennyskoulutuksella ja alumnitoiminnalla (Karvi 2013, 42).

3. Tutkimuksen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden mittaamisen ja arvioinnin kehittäminen asetettiin jälleen tavoitteeksi Tutkimus- ja innovaationeuvoston politiikkalinjauksessa Uudistuva Suomi: tutkimus ja innovaatiopolitiikan suunta 2015-2020 (s.18)

2.2.3. Soveltavan tutkimuksen ja perustutkimuksen vaikuttavuus

Innovaatioita ei ole aina pidetty taloudellisen kasvun merkittävänä tekijänä. Talouden kehitystä selitettiin pitkään pelkästään pääoma- ja työvoimapanosten avulla, kunnes taloustieteilijä Joseph Schumpeter esitti vuonna 1927, että myös teknologian kehitykseen perustuvilla innovaatioilla on siihen osansa. Toisen maailmansodan jälkeen taloustieteilijät huomasivat, että työvoima- ja pääomapanostukset selittävät tuotannon kasvua sitä vähemmän mitä kehittyneempi talous on kyseessä. 1970-luvulla tultiin siihen tulokseen, että innovaatiot selittävät tuotannon kasvusta yli puolet. (Miettinen 2006, 39.)

Kun innovaatioista tuli taloudellisen kasvun tekijöitä, alettiin soveltavaa tutkimusta arvottaa yhteiskunnassa perustutkimusta korkeammalle. Jako perus- ja soveltavaan tutkimukseen syntyi määritelmällisesti toisen maailmansodan jälkeen. Perustutkimuksella tarkoitetaan sellaista tutkimustyötä, jolla pyritään lisäämään ymmärrystä maailmasta, joka on tieteellisesti korkeatasoista ja pitkäjänteistä, ja jota ei tehdä ulkopuolisten tahojen intressejä varten. (Miettinen 2006, 55.) Perustutkimus nähtiin laajasti yhteiskunnallisen kehityksen tärkeimpänä edistäjänä aina 1970-luvulle asti, valitettavasti erityisesti toisen maailmansodan aikana kehitetyn atomipommin takia. OECD:n vuonna 1971 teettämä raportti *Science, Growth and Society* muutti suhtautumista perustutkimukseen. Raportin mukaan tieteen hedelmistä pääsee nauttimaan paremmin kansakunta, joka tuottaa niistä kaupallisia tuotteita kuin se, joka hedelmät löysi. (Miettinen 2006, 35-42.)

Soveltavan tutkimuksen päämäärä ei aina ole kaupallinen, mutta se on perustutkimuksesta poiketen aina käytännön elämässä hyödynnettävä päämäärä: soveltava tutkimus pyrkii ikään kuin suoraan yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen (em. 35-42). Tutkimuskäytäntöjen muutosta kohti hyötyjä tarjoavaa ja ulkoapäin ohjautuvaa soveltavaa tutkimusta voi hahmottaa Gibbonsin, Limogesin, Nowotнын, Schwartzmanin ja Scottin luomalla käsiteparilla *mode 1 - mode 2*. Heidän mukaansa tieteen edistämiseen keskittyvästä ja tieteellistä uteliaisuutta arvostavasta tiedontuotannon ykkösmallista ollaan siirtymässä yhteiskunnan intresseihin nojautuvaan

tiedontuotannon kakkosmalliin. (Em. 1994, 5-8.) Toisaalta koko jakoa perus- ja soveltavaan tutkimukseen on kritisoitu aina sen syntymästä lähtien (Miettinen 2006, 35-42). On esimerkiksi nähty, ettei tiedontuotannon kakkosmallissa ole varsinaisesti mitään uutta, koska monissa yliopistoissa on tehty soveltavaa tutkimusta ja harjoitettu innovaatiotoimintaa 1800-luvulta lähtien (Hakala ym. 2003, 21). Sitä paitsi perustutkimuksen ja soveltavan tutkimuksen toisistaan määritelmällisesti poikkeavat motiivit kietoutuvat usein tieteen arjessa toisiinsa (Miettinen 2006, 35-42). Myös perustutkimus voi soveltavan tutkimuksen tavoin olla yhteiskunnallisesti vaikuttavaa. Tällaista perustutkimusta on kutsuttu käytännön innoittamaksi perustutkimukseksi. (Muhonen 2015, 107.)

Yliopistoille perustutkimus on edelleen niiden toiminnan perusarvo (Muhonen & Puuska 2014, 15-16), vaikka myös niissä tehdään soveltavaa tutkimusta (Hakala ym. 2003, 12). Suomen korkeakoulukentällä soveltavaa tutkimusta tehdään erityisesti ammattikorkeakouluissa, joiden tavoitteena on lain mukaan tehdä “työelämää ja aluekehitystä edistävää ja alueen elinkeinorakennetta uudistavaa soveltavaa tutkimustoimintaa, kehittämis- ja innovaatiotoimintaa sekä taiteellista toimintaa” (Ammattikorkeakoululaki 1:4§). Soveltavaa, yhteiskunnan toimijoiden tarpeisiin vastaavaa tutkimusta tehdään korkeakoulujen lisäksi valtion tutkimuslaitoksissa. Myös yritykset tekevät soveltavaa tutkimusta. (Lämsä & Puuska 2014, 177).

Soveltavan tutkimuksen arvottaminen perustutkimusta korkeammalle yhteiskunnassa on omiaan tuottamaan päänvaivaa osalle tieteenaloista. Esimerkiksi humanistisen tutkimuksen yhteiskunnalle tuomia hyötyjä ei osata usein tunnistaa, koska sen tuottamat hyödyt eivät ole yleensä suoria, eikä niitä ole toteutettu yhteistyössä elinkeinoelämän kanssa (Heikkilä & Niiniluoto 2016, 10). Äärimmillään halu panostaa sellaiseen tutkimustoimintaan, josta on suoraa hyötyä teollisuudelle, on johtanut Japanissa maan hallituksen kehoitukseen lakkauttaa humanistiset tiedekunnat (HS 23.9.2015). Akateemisessa maailmassa onkin alettu keskustella siitä, kuinka humanistisille tieteille voitaisiin palauttaa niille kuuluva arvostus. Ilkka Niiniluoto ja Tuomas Heikkilä ovat esitelleet tähän keinoja vuonna 2016 julkaistussa kirjassaan Humanistisen tutkimuksen arvo - Kuusi murrettavaa myyttiä ja neljä uutta avainta. Toimiviksi

toimenpiteiksi he näkevät tutkimustulosten esittämisen ymmärrettävällä kielellä, tutkimustulosten popularisoinnin sekä tutkijoiden osallistumisen yhteiskunnalliseen keskusteluun. (Heikkilä & Niiniluoto 2016, 98-99.) Nämä kaikki ovat keinot edistävät myös tietoyhteiskunnan ideaa, koska niiden kautta tiedon ja kansalaisyhteiskunnan kohtaaminen mahdollistuu (Ronkainen ym. 2014, 88).

Vaikuttavuuden arviointi on haastavaa erityisesti niillä tieteenaloilla, joiden yhteiskunnallinen vaikuttavuus on ensisijaisesti tietoyhteiskunnan edistämistä tietotalouden sijaan. Ongelma on nähtävissä etenkin humanististen- ja yhteiskuntatieteiden kohdalla. Yhteiskunnalle hyödyllisten asioiden, kuten demokratian, hyvän elämän edellytysten ja itseymmärryksen lisääntymistä tutkijoiden ja kansalaisyhteiskunnan vuorovaikutuksen kautta on mahdotonta mitata (Heikkilä & Niiniluoto 2016, 11). Uhkana on, ettei tieteen taloudellista vaikuttavuutta painottava (Alastalo ym. 2014, 123) ja arviointeihin nojaava (em. 120) yhteiskunta enää arvosta niitä tieteenaloja, joiden vaikuttavuus ei ole selvästi tunnistettavissa (Muhonen 2017). Siksi tutkielmani kirjoitushetkellä on käynnissä hankkeita, joilla selvitetään kuinka yhteiskunta- ja humanististen tieteiden yhteiskunnallista vaikuttavuutta voitaisiin tuoda esille. Ihmistieteiden arviointia pyrkii edistämään esimerkiksi eurooppalainen ENRESSH-verkosto, joka aloitti toimintansa vuonna 2016 (European Network for Research Evaluation in the Social Sciences and the Humanities, Enressh.eu).

3. Aiempi tutkimus yliopistojen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta

Koska tutkimuskohteenani on yliopistomaailma, on tutkimukseni osa monitieteistä korkeakoulututkimuksen traditiota. Voi sanoa, että teen sosiologisesti orientoitunutta korkeakoulututkimusta. Aiemmissä tutkimuksissa yliopistojen ja yhteiskunnan välistä suhdetta on analysoitu hyvin monenlaisista näkökulmista ja tieteenaloista käsin. Teemaa on jäsennetty esimerkiksi erilaisten yliopiston ideaalityyppien kautta, joita esittelen seuraavaksi lyhyesti.

Sivistysyliopisto -malli pitää Arto Mutasen mukaan sisällään ajatuksen tiedosta itseisarvoisena asiana. Koska tieto on arvokasta itsessään, ei yliopiston olemassaoloa tarvitse sivistysyliopiston kannattajien mielestä erikseen perustella yhteiskunnalle. Sivistysyliopiston tuottama tieto voi kuitenkin olla myös yhteiskunnalle hyödyllistä, jolloin tiedolle on muodostunut itseisarvon ohessa välinearvoa. (Em. 2012, 160.) *Yritysyliopisto* -mallissa yliopistolla taas on lähtökohtaisesti nimenomaan välinearvoa, koska siinä yliopisto nähdään keinoksi tuottaa taloudellista voittoa. Etzkowitzin mukaan yritysyliopisto syntyy, kun yliopiston arjessa panostetaan kaupalliseen toimintaan, esimerkiksi innovaatioiden tuotantoon (em. 2003, 293). Yritysyliopiston voi siis katsoa olevan osa aiemmin esiteltyä ajatusta kansallisista innovaatiojärjestelmistä. *Yhdessä luova yliopisto* täydentää yritysyliopisto-ideaalityyppiä, sillä se huomioi elinkeinoelämän lisäksi myös julkisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan uusien innovaatioiden luoja ja käyttäjänä (Aarrevaara, Puukka, Ritsilä & Wikström 2015, 79).

Ushumboldtilainen yliopisto on Antti Hautamäen ja Pirjo Ståhlen hahmottelema yliopistomalli. Siinä yliopiston yhteiskunnalliseksi tehtäväksi ymmärretään talouden apuna toimimisen sijaan yhteiskunnallisten haasteiden ratkaiseminen. Ushumboldtilaisen yliopiston tehtävänä on Hautamäen ja Ståhlen mukaan nimenomaan suurten ongelmien ratkaisu - se jättää niin sanotut akuutit ongelmat, kuten sosiaali- ja terveyspalveluiden ryhmäkoot, muiden hoidettavaksi. (Em. 2012.) Matti Vesa Volanen on samoilla linjoilla kirjoittaessaan, että yliopistojen tehtäväksi tulisi ymmärtää "ihmiskunnan, aikakauden ja maailman perusongelmien" tunnistaminen, asettaminen

ja ratkaiseminen (em. 2009, 140). Tämänkaltaista yliopistoa Ronald Barnett kutsuu *Ekologiseksi yliopistoksi* vuonna 2011 ilmestyneessä kirjassaan *Being a University* (Ks. Volanen 2012, 184).

Yliopiston ideaalityyppien lisäksi kysymystä yliopistojen ja yhteiskunnan välisestä suhteesta voidaan lähestyä myös esimerkiksi tieteesosiologiasta ja koulutussosiologiasta käsin - näkevähän yliopistot niiden yhteiskunnallisen vaikuttavuuden kytkeytyvän vahvasti juuri opetus- ja tutkimustyöhön (Karvi 2013, 12). Voi jopa sanoa, että kolmannelle tehtävälle on lopulta hyvin haasteellista nimetä tutkimukseen ja koulutukseen liittymätöntä sisältöä (Nieminen 2004, 22). Tieteen yhteiskunnallista vaikuttavuutta on tutkittu sosiologiassa ainakin 1970-luvulta lähtien (Alastalo ym. 2014, 120), samaisena vuosikymmenenä kun tieteen ja yhteiskunnan suhteesta alettiin keskustella aiempaa enemmän (Löppönen & Noro 1975, 27). Esimerkiksi sosiologi Carol Weiss luokitteli jo vuonna 1979 julkaistussa artikkelissaan *The many meanings of research utilization* sosiaalitieteiden erilaisia yhteiskunnallisia käyttötarkoituksia (em. 426–431). Korkeakoulutuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta on tutkittu sosiologiassa niin ikään ainakin 1970-luvulta lähtien: esimerkiksi John W. Meyer pohdiskeli aihetta vuonna 1977 julkaistussa artikkelissaan *The Effects of Education as an Institution* (em. 55-77).

3.1. Tieteen vaikuttavuuden mielikuvastot

Tutkin, miten yliopiston yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta *puhutaan*, eli millaisia merkityksiä ilmiölle kielellisesti tuotetaan. Tutkimuskysymykseni kuuluu, *millaisia yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden diskursseja Tampereen yliopiston rehtorien lukuvuoden avajaispuheissa esiintyy*. Tutkimusongelmani kannalta erityisen oleellinen aiempi tutkimus on siis sellaista, jonka lopputulemana yliopistojen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden puhetavoja on luokiteltu. Tutkimuksen vaikuttavuuden osalta tällaisen jäsenyyksen ovat tehneet Marja Alastalo, Risto Kunelius ja Reetta Muhonen vuonna 2014 julkaistussa artikkelissaan “Evidenssiä eliitille ja kansainvälistä huipputiedettä? Tutkimuksen vaikuttavuuden mielikuvastot tiedepolitiikan resursseina”.

Alastalo, Kunelius ja Muhonen ovat erotelleet tiedepoliittiseen keskusteluun ja aiempaan tutkimukseen nojautuen yhteensä viisi tieteen vaikuttavuuden mielikuvastoa (Alastalo ym. 2014, 126). Heidän käyttämänsä mielikuvasto -käsite pohjautuu Sheila Jasanoffin ja Sang-Hyun Kimin luomaan *sosioteknisen mielikuvaston* ideaan. Sosiotekninen mielikuvasto on sellainen sosiaalisessa todellisuudessa jaettu ymmärrys, joka konstruoituu kansallisten tiede- ja teknologiaprojektien suunnittelussa ja toteutuksessa. (Ks. Alastalo ym. 2014, 121.) Olen kirjannut Alastalon, Kuneliuksen ja Muhosen muodostamat mielikuvastot vaikuttavuuden kohteineen ja lupauksineen alla olevaan taulukkoon (Emt. 126).

Taulukko 1. Tieteen vaikuttavuuden mielikuvastot (Alastalo ym. 2014, 126)

Mielikuvasto	Vaikuttavuuden kohde	Vaikuttavuuden lupaus
Innovaatiotiede	Markkinat, talous, tuotanto	Taloukasvu ja kilpailukyky
Huipputiede	Kansainvälinen tieteen kenttä	Tieteen edistyminen, maine, vertaistunnustus
Evidenssitiede	Päätöksenteko, asiantuntijakoneistot	Rationaalinen päätöksenteko
Professiotiede	Ammattikunta	Ammatillinen kehittyminen
Julkinen tiede	Kansalaiset, kansalaisyhteiskunta	Yhteinen hyvä, demokratia ja valtaistaminen

Ensimmäinen yllä olevassa taulukossa esitetty tieteen mielikuvasto on *innovaatiotiede*. Mielikuvastossa yliopistot roolitetaan tärkeäksi osaksi kansallista innovaatiojärjestelmää OECD:n odotusten tavoin (OKM & TEM 2017). Tavoitteena on taloukasvu ja kilpailukyky, joka syntyy EK:n näkemyksen (HS 5.6.2016) kaltaisesti esimerkiksi aineettoman pääoman kaupallistamisella ja patenteja tuottamalla. Tieteen vaikuttavuutta tuottava vuorovaikutus

tapahuu innovaatiotiede-mielikuvastossa erityisesti yritystoiminnan kanssa. (Alastalo ym. 2014, 122-123.)

Innovaatiotiede-mielikuvasto keskustelee Alastalon, Kuneliuksen ja Muhosen mukaan paitsi Gibbonsin tiedontuotannon kakkosmallin ja Etzkowitz:n ja Leydesdorff:n kolmoiskierre - ajatusten, myös akateemisen kapitalismin käsitteen kanssa (Alastalo ym. 2014, 123).

Akateeminen kapitalismi on Sheila Slaughter:n ja Larry Leslien luoma termi, jolla he kuvaavat tutkimuksen ja koulutuksen kaupallistumista (Slaughter & Leslie 1997). Yliopistot ovat Slaughterin ja Leslien mukaan mukautuneet toimimaan vallitsevan talousjärjestelmän ehdoilla turvatakseen rahoituksensa valtion tarjoamien resurssien vähentyessä (Kauppinen & Kaidesoja 2014, 27). Kun esimerkiksi Yhdysvalloissa akateemisen kapitalismin voi katsoa alkaneen jo 1980-luvulla, on ilmiö vahvistunut Suomessa 1990-luvulta lähtien. Todellinen käännekohta akateemiseen kapitalismiin tapahtui Suomessa Ilkka Kauppisen ja Tuukka Kaidesojan mukaan kuitenkin 2000-luvulla. (Em. 24.) Akateemista kapitalismia ovat Kauppisen ja Kaidesojan mukaan edistäneet myös yliopistojen rehtorit, jotka ovat tukeneet yliopistojen toimintaa markkinoilla edistäviä lakiuudistuksia (em. 27).

Kun innovaatiopolitiikka odottaa yliopistoilta yhteistyötä teollisuuden ja liike-elämän kanssa, odottaa tiedepolitiikka niiltä kansainvälisiä tieteen huippusuorituksia (Muhonen & Puuska 2014, 13). Näiden odotusten voi katsoa olevan ristiriidassa keskenään (em. 13; Hautamäki & Stähle 2012, 60): Vaikka laki kannustaa yliopistoja vuorovaikutukseen yhteiskunnallisten toimijoiden kanssa, palkitsee rahoitusmalli niitä erityisesti julkaisuista korkean tason tieteellisillä julkaisufoorumeilla (Muhonen & Puuska 2014, 13). Myös yksittäiselle tutkijalle keskittyminen yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen julkaisemisen sijaan on suuri ammatillinen riski (Heikkilä & Niiniluoto 2016, 98).

Myös tieteellisillä julkaisuilla voi kuitenkin katsoa olevan vaikuttavuutta. Alastalo, Kunelius ja Muhonen kuvaavat tätä julkaisujen ja viittausindeksien kautta muodostuvaa vaikuttavuutta

mielikuvastolla *huipputiede*. Laadukas tiede vaikuttaa ensisijaisesti tieteen kenttään, mutta vaikuttaa loppujen lopuksi myös yhteiskuntaan. (Alastalo ym. 2014, 123-124.)

Taulukon 1 kolmannella rivillä esitellään *evidenssitiede*. Evidenssitiede-mielikuvastossa tiede vaikuttaa yhteiskuntaan osallistumalla yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisuun joko suoraan tai tarjoamalla tietämystään yhteiskunnallisille toimijoille (Alastalo ym. 2014, 124).

Evidenssitiede-mielikuvastossa yliopiston nähdään siis tuottavan tietoyhteiskunta-ihanteen mukaisesti yhteiskuntaa hyödyntävää tietoa (Ronkainen ym. 2014, 88). Tällaista tietoa yliopistoilta odottaa esimerkiksi EU (Euroopan komissio 2014, 35.) Historiallisesti tarkastellen evidenssitieteen ilmenemismuotona voi pitää esimerkiksi yhteiskuntatieteiden roolia hyvinvointivaltion rakentamisessa (Alastalo ym. 2014, 124). Evidenssitiede onkin yhteiskuntatieteellisille aloille ominaisempi tutkimuksen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden muoto kuin innovaatio- ja huipputiede (Muhonen 2015, 102-104).

Professiotiede on tutkimuksen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden mielikuvasto, jossa tutkimuksen ja koulutuksen toisiinsa linkittynyt yhteiskunnallinen vaikuttavuus (Heiskala 2016, 28) tulee esille. Mielikuvastossa tiede vaikuttaa yhteiskuntaan ammattilaisten kouluttamisen kautta. Professiotieteen asema tieteen mielikuvastona on Alastalon, Kuneliuksen ja Muhosen mukaan vahva, koska sen tuottama vaikuttavuus on selvästi mitattavissa ainakin sen perusteella, kuinka paljon korkeakoulu on onnistunut kouluttamaan ammattilaisia. Tutkinto-opiskelijoiden kouluttamisen lisäksi professiotiede tuo asiantuntijuutta jo valmistuneille osaajille. Esimerkiksi lääkäreille uran mittainen ammatillinen kehitys nähdään hyödyllisenä. (Alastalo ym. 2014, 124-125.) Nähdäkseni professiotieteen voi nähdä hyödyttävän sekä tietotaloutta että tietoyhteiskuntaa. Koulutuksessa kertyneet tiedot ja taidot paitsi parantavat tuottavuutta (Tynjälä ym. 2004, 18-19), myös auttavat ihmisiä toimimaan arjessaan viisaasti (Ronkainen ym. 2014, 88).

Taulukon 1 viidennellä rivillä on *julkisen tieteen* mielikuvasto. Siinä tutkimuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus syntyy tieteen ja kansalaisten kohtaamisen kautta. Toisin kuin

evidenssitieteen-mielikuvasto, ei julkinen tiede pyri niinkään yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseen vaan niiden näkyväksi tekemiseen. Ongelmien lisäksi julkinen tiede sanallistaa muita sosiaalisen todellisuuden ilmiöitä, tuoden ne näin osaksi yhteiskunnallista tietoisuutta. Lopputulemana julkinen tiede pystyy muuttamaan ihmisten ajattelutapoja ja luomaan vaihtoehtoisia tapoja katsoa maailmaa. Evidenssitieteen tavoin julkinen tiede on yhteiskuntatieteille ominainen tutkimuksen vaikuttavuuden muoto. Mielikuvaston olemusta ilmentää esimerkiksi Tampereen yliopiston edeltäjä Yhteiskunnallinen korkeakoulu. (Alastalo ym. 2014, 125-126.)

Taulukon toinen sarake, *vaikuttavuuden kohde* on sekä tässä luvussa esitellyn tieteen vaikuttavuuden mielikuvastot -jäsennyksen että oman tutkielmani kannalta erityisen keskeinen. Alastalon, Kuneliuksen ja Muhosen mukaan vaikuttavuus syntyy nimittäin viime kädessä tieteen “pääasiakkaiden” kautta (Alastalo ym. 2014, 127).

3.2. Muita yhteiskunnallisen vaikuttavuuden luokitteluja

Oili-Helena Ylijoki, Anu Lyytinen ja Liisa Marttila ovat käsitelleet tieteen yhteiskuntasuhdetta tieteen markkinoiden kautta artikkelissaan *Different research markets: a disciplinary perspective*. Markkinoilla Ylijoki, Lyytinen ja Marttila tarkoittavat kenttiä, joille tutkimus suuntautuu. Näitä tieteen pääasiakkaita ovat yritysmarkkinat, politiikkamarkkinat, ammatilliset markkinat, julkiset markkinat ja akateemiset markkinat. (Em. 2011, 732.)

Ylijoen, Lyytisen ja Marttilan hahmottamat tieteen markkinat vastaavat pitkälti Alastalon, Kuneliuksen ja Muhosen tieteen mielikuvastojen vaikuttavuuden kohteita (taulukko 1). Yritysmarkkinat ovat innovaatiotieteen vaikuttavuuden kohde, politiikkamarkkinat evidenssitieteen vaikuttavuuden kohde, ammatilliset markkinat professiotieteen vaikuttavuuden kohde, julkiset markkinat julkisen tieteen kohde ja akateemiset markkinat huipputieteen

vaikuttavuuden kohde. Tieteen vaikuttavuutta luokitellaan näissä kahdessa teoriassa pitkälti samalla tavoin.

Yliopistotutkijoiden lisäksi eri organisaatioilla on tuoreita tutkimuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta koskevia jaottelua. Esimerkiksi Suomen Akatemian Tieteen tila 2016 -katsauksessa yhteiskunnallista vaikuttavuutta on jäsenneilty tieteen yhteiskunnallisten roolien kautta. Tieteen yhteiskunnallisia rooleja ovat katsauksen mukaan *tiede maailmankuvan ja sivistyksen rakentajana; tiede vaurauden ja hyvinvoinnin lähteenä; tiede päätöksenteon perustana ja tiede käytäntöjen kehittäjänä*. Luokittelusta puuttuu Alastalon, Kuneliuksen ja Muhosen huipputiede-mielikuvastoon vertautuva tieteen yhteiskunnallinen rooli, koska tieteen yhteiskunnallista ja tieteellistä vaikuttavuutta käsitellään Tieteen tila 2016 -katsauksessa erikseen.

Muille tieteen mielikuvastoille löytyy sen sijaan vastinpari Suomen Akatemian tieteen roolit -jäsennyksestä. Julkisen tieteen tavoin *tiede maailmankuvan ja sivistyksen rakentajana* viittaa tieteen mahdollisuuksiin vaikuttaa ymmärrykseemme asioista ja niiden merkityksistä. *Tiede vaurauden ja hyvinvoinnin lähteenä* -roolilla tarkoitetaan tieteen potentiaalia sellaisten aineellisten mahdollisuuksien luojana, jolla parannetaan ihmisten ja yhteiskuntien hyvinvointia. Nähdäkseni innovaatiotiede-mielikuvastossa samaa asiaa tavoitellaan talouskasvun ja kilpailukyvyyn lisääntymisen kautta. Evidenssitiede-mielikuvaston kaltaisesti *tiede päätöksenteon perustana* näkee tutkimuksen tuoman tiedon olevan tärkeää yhteiskunnalliselle päätöksenteolle ja ongelmien ratkaisemiselle. *Tiede käytäntöjen kehittäjänä* kehittää ammatillista pätevyyttä professiotieteen tavoin. (Suomen Akatemia 2016, 36.) On kiinnostavaa, että tieteen mielikuvastojen, tieteen markkinoiden ja tieteen yhteiskunnallisten roolien luokittelussa on päädytty hyvin samankaltaisiin lopputulemiin.

Tutkimuksen lisäksi myös korkeakoulutuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta on jäsenneilty tieteellisessä kirjallisuudessa, siitäkin huolimatta ettei korkeakoulutusta useinkaan tunnisteta asiaksi, joka voisi palvella yhteiskunnallisia tarpeita. Aihetta on käsitelty esimerkiksi Jussi

Välimaa, joka on käynyt korkeakoulutuksen yhteiskunnallisia hyötyjä läpi artikkelissaan *Kolmas tehtävä korkeakoulutuksessa: tavoitteena joustavuus ja yhteistyö*. Ensinnäkin Välimaa tuo esille Markku Sotaraudan havainnon siitä, että yliopistot kehittävät koulutuksen kautta tutkimusta voimakkaammin omaa aluettaan. Tämä johtuu siitä, että organisaatiot ovat yleensä kiinnostuneempia osajista kuin innovaatioista. Toiseksi opiskelijat ovat Välimaan mukaan kansakunnan toivoja ja intellektuelleja, jotka vievät yhteiskuntaa kohti tulevaisuutta. Kolmanneksi Välimaa tuo esille, että korkea koulutustaso edistää taloudellista tuottavuutta. (Välimaa 2004, 43-68.)

Oma tutkimukseni paikantuu uudella tavalla suhteessa aiempaan, koska analysoin puhetta sekä koulutuksen että tutkimuksen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta. Valintani on perusteltu, koska tutkimuksen ja koulutuksen vaikuttavuus on toisiinsa linkittyntä (Heiskala 2016, 28). Tutkimus leviää koulutuksen avulla (Mustajoki 2005, 34), ja koulutuksella luodaan uusia tutkijasukupolvia. Sanallistan näiden molempien tarkastelun *yliopiston* yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tutkimiseksi, koska yliopiston yhteiskunnallinen vaikuttavuus rakentuu nimenomaan koulutuksen ja tutkimuksen kautta (Karvi 2013, 12).

Koulutuksen ja tutkimuksen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tutkimiseen koko yliopiston tasolla liittyy myös haasteita. Vaikuttavuuden muodot vaihtelevat nimittäin aloittain ja jopa tieteenalojen sisällä (Suomen Akatemia 2016, 4). Koko yliopisto-organisaation yhteiskunnallisen vaikuttavuuden sijaan voisikin olla mielekäästä tutkia esimerkiksi Yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan vaikuttavuutta tai sosiaalitieteiden vaikuttavuutta Carol Weissin tavoin.

Vaikuttavuuden muodot vaihtelevat yliopiston sisällä, koska yliopisto on erilaisten heterogeenisten tieteenalakulttuurien summa (Hakala ym. 2003, 23-24). Tieteenalakulttuurien tutkimuksella on oma tutkimustraditionsa, jonka yksi klassikkoteoksista on Tony Becherin vuonna 1989 julkaistu *Academic Tribes and Territories*. Teoksessa Becher muun muassa jaottelee tieteenalat koviin ja pehmeisiin sekä puhtaisiin (perustutkimukseen painottuviin) ja soveltaviin. Kun kovien tieteiden tavoitteena on löytää universaaleja lakeja, pyrkivät pehmeät

tieteet sen sijaan tulkitsemaan ja ymmärtämään ilmiöitä (Hakala ym. 2003, 23-24). Tutkimukseni kohteesta, Tampereen yliopistosta löytyy sekä pehmeitä että kovia tieteitä: yhteiskuntatieteiden lisäksi korkeakoulussa tehdään töitä esimerkiksi matematiikan parissa. Yliopisto on kuitenkin profiloitunut nimenomaan yhteiskuntatieteisiin. Koska yliopistot kuvaavat vaikuttavuutta suhteessa omiin profiileihinsa (Aarrevaara, Puukka, Ritsilä & Wikström 2015, 79), voisi kuvitella, että tutkielmani aineistossa näkyisivät nimenomaan pehmeille tieteille tyypilliset pyrkimykset.

Tieteenalojen lisäksi yliopiston traditio ja sitä ympäröivä yhteiskunta vaikuttavat siihen, millainen yliopisto on. Tampereen yliopisto oli vielä Helsingissä toimiessaan nimeltään Yhteiskunnallinen korkeakoulu, joksi se kehittyi Kansalaiskorkeakoulun pohjalta. Tampereen alue taas on vaikuttanut yliopistoon niin, että sitä on kutsuttu Suomen yliopistokentällä “punayliopistoksi”. (Välimaa 2004, 44-45.) On kiinnostavaa nähdä, löytyykö Tampereen yliopiston rehtorien puheista yliopiston yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta yhteneväisyyksiä yliopiston historiaan ja kulttuuriympäristöön.

4. Aineisto ja menetelmät

4.1. Aineiston esittely

Tutkielmani aineistona on Tampereen yliopiston rehtorien pitämät avajaispuheet vuosilta 1998-2017. Avajaispuheiden litterointeja säilytetään Tampereen yliopiston kirjaamossa, joka paitsi käsittelee yliopistoon saapuvat ja sieltä lähtevät asiakirjat, myös huolehtii niiden arkistoinnista. Kirjaamon tehtäviin kuuluu myös asiakirjojen toimittaminen niistä kiinnostuneille. Aikanaan puhutut puheet ovat voineet poiketa kirjaamoon arkistoiduista käsikirjoituksista, mutta tämä ei estä aiheen tarkastelua kirjaamon materiaalin pohjalta - myös kirjallinen aineisto heijastaa rehtorien näkökulmaa yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen ja mahdollistaa tutkimukseni pääkysymykseen vastaamisen.

Pyysin rehtorien lukuvuoden avajaispuheita kirjaamosta, ja sain ne haltuuni sähköisinä tiedostoina helmikuussa 2017. Aineiston rajaamiseksi päätin tutkia vain osaa niistä. Pohdinnan jälkeen tarkasteluni kohteeksi valikoituivat puheet vuodesta 1997 vuoteen 2017. Vuosi 1997 ensimmäisenä tarkastelukohteena on perusteltu, sillä silloin yliopistojen yhteiskunnallista vaikuttavuutta edistettiin ensi kerran lain puitteissa: tuolloin säädettiin, että yliopistojen hallituksissa voisi istua myös yliopistoyhteisön ulkopuolisia jäseniä. Harmikseni aineistosta puuttui juuri vuoden 1997 avajaispuhe, sillä sitä kirjaamo ei ollut dokumentoinut arkistoihinsa. Siksi lopullinen aineisto koostuu vuosien 1998 - 2017 avajaispuheista.

Olen kirjannut oheiseen aineistoluetteloon kunkin vuoden puheen sivumäärän sekä otsikon, mikäli puheella sellainen on. Suurimmalla osalla puheista ei ole otsikkoa, ja ne ovat saaneet nimensä sen päivämäärän mukaan, jolloin ne on pidetty. Puhujien eli rehtorien nimet olen jättänyt tarkoituksella mainitsematta, sillä haluan tutkia puheita, en niitä pitäneitä henkilöitä. Yhteensä aineistoni koostuu 19 puheesta ja 104 sivusta tekstiä. Jätän aineistosta tarkastelun ulkopuolelle ne osuudet, jotka eivät liity tutkimuskohteeseeni.

Taulukko 2. Tampereen yliopiston lukuvuosien 1998 – 2017 avajaispuheet

Vuosi	Puheen nimi	Sivumäärä
1998	Monipuolinen yliopisto yksipuolisen politiikan maassa	7
1999	Yliopisto maailmassa, maailma yliopistossa	9
2000	6.9.2000	6
2001	6.9.2001	7
2002	5.9.2002	5
2003	4.9.2003	9,5
2004	1.9.2004	7
2005	1.9.2005	6
2006	Yliopisto joka haluaa olla yliopisto	7
2007	4.9.2007	7
2008	Autonominen innovaatioyliopisto - totta vai tarua?	5
2009	2.9.2009	2
2010	Meillä on syytä juhlaan	2
2011	1.9.2011	2
2012	6.9.2012	3
2013	3.9.2013	3
2014	2.9.2014	3
2015	3.9.2015	3,5
2016	6.9.2016	4
2017	5.9.2017	6

4.2. Diskurssianalyysi työkaluna

Tieteen mielikuvastot ja yhteiskunnalliset roolit ovat oikeastaan käytäntöjä, joilla yliopistojen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta puhutaan - siis diskursseja. Siksi tutkielmani metodina, työkaluna aineiston ja teoriakehyksen välisen suhteen rakentamiselle, toimii diskurssianalyysi.

Kielenkäyttö nähdään diskurssianalyysin perinteessä sosiaalisissa prosesseissa muotoutuvana toimintana, joka itsessään rakentaa sosiaalista todellisuutta (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 17). Sanallisen kielen (kuten puheen tai kirjoituksen) lisäksi diskurssianalyysin kohteena voi olla myös muu sellainen toiminta, jonka kautta voi välittää merkityksiä (Jokinen ym. 2016, 233). Non-verbaalinen käyttäytyminen ja muoti ovat esimerkkejä sellaisista diskursseista, joiden kautta voi viestiä sanattomasti (em. 62).

Kuten olen tutkielmassani aiemmin todennut, ymmärretään tutkimuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus hyvin usein taloudellisesta näkökulmasta käsin (Ylijoki ym. 2011, 722). Asiantilaa voi diskurssianalyysin näkökulmasta päätyä joko uusintamaan tai muuttamaan omalla kielenkäytöllä (Jokinen ym. 2016, 232). Mikäli toimija pyrkii muuttamaan vallalla olevaa diskurssia esimerkiksi haastamalla taloudellisen näkökulman yliopistojen yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen ja tuomalla muita näkökulmia esille, voi hän päätyä muokkaamaan tapoja joilla vaikuttavuus yhteiskunnassa nähdään ja koetaan.

Diskurssianalyysin kiinnostavana lähtökohtana onkin ajatus puheesta toimintana, joka on itsessään sosiaalista todellisuutta muokkaava *teko* (Jokinen ym. 1999, 19). Kun arkijärjessä puheet ja teot nähdään usein toisilleen vastakkaisena toimintana, nähdään diskurssianalyysin piirissä niiden erottaminen toisistaan jopa mahdottomana (em. 238).

Kielenkäyttö on siis teko, jolla on vaikutuksensa. Sillä tehdään myös asioita ymmärrettäväksi. Diskurssianalyysin perinteessä nähdään, ettei yliopistojen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta ole lopulta olemassa yksiselitteistä totuutta. Sen sijaan sen tilasta on olemassa moninaisia

kuvauksia, joita me ihmiset käytämme tehdessämme maailmaa ymmärrettäväksi. (Jokinen ym. 2016, 231-232). Omassa tutkielmassani tutkin näitä kuvauksia yliopistojen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden osalta.

Diskurssianalyttinen ote tutkielmaani käy selvästi ilmi tutkimuskysymyksessä, jonka aineistolleni esitän: *Millaisia yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden diskursseja Tampereen yliopiston rehtorien lukuvuoden avajaispuheissa esiintyy?*

En voi kertoa tutkimuskysymyksen vastausten perusteella, mitä yliopistojen yhteiskunnallinen vaikuttavuus lopulta on tai kuinka sitä tulisi edistää. Voin kuitenkin pyrkiä rikastuttamaan tutkielmani avulla aihetta koskevaa yhteiskunnallista keskustelua ja laajentamaan yliopistojen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta nousevien mielikuvien kirjoa (Suoranta & Ryynänen 2014, 30).

4.2.1. Kontekstin merkitys

Aineistoni sopii diskurssianalyttiseen tarkasteluun erinomaisesti. Se on niin sanotusti luonnollinen, eli syntynyt tutkijasta riippumattomista syistä. Luonnolliset aineistot nähdään diskurssianalyysin perinteessä vahvoina, koska niiden kautta sosiaalista todellisuutta pääsee tarkastelemaan sen kaikessa vivahteikkudessaan. Haastattelut ja kyselytutkimukset ovat taas esimerkkejä ei-luonnollisista aineistoista. (Jokinen ym. 1999, 236 – 237)

Diskurssianalyysissä aineistoja on äärimmäisen tärkeää tarkastella kontekstissaan (em. 1999, 236). Tampereen yliopiston rehtorien lukuvuoden avajaispuheita analysoidessa onkin tärkeää huomioida puheiden pitopaikka ja -aika (Jokinen ym. 2016, 37). Ajankohdaltaan avajaispuheet sijoittuvat lukuvuoden alkuun. Ne kertaavat usein mennyttä lukuvuotta, piirtävät suuntaviivoja tulevalle ja toimivat ikään kuin juhlavana lähtölaukauksena akateemiselle työvuodelle.

Myös tilanne, jossa avajaispuheet pidetään, on juhlallinen. Puheet ovat osa seremoniallista juhlasalissa järjestettyä avajaisjuhlaa. Rehtorin puheen lisäksi suhteellisen lyhyeen ohjelmaan

kuuluu usein myös musiikkiesityksiä sekä ylioppilaskunnan puheenjohtajan ja henkilöstön edustajan puheet. Vuodesta 2012 lähtien juhlaan on kuulunut myös vuoden alumnin julkistaminen ja hänen puheensa. Pukeutuminen on avajaisjuhlassa asianmukaista: professorit ovat varustautuvat tilaisuuteen tummalla puvulla, ja yliopiston rehtorilla on yllään näyttävä sininen viitta ja yliopiston käädyt. Paikan päälle voi kuitenkin saapua myös arkivaatteissa. Noin tunnin mittaisen avajaisjuhlan päätteeksi juhlaan osallistuneille on tarjolla kuohuviiniä.

Juhlaan osallistujat ovat niin ikään analyysin kannalta merkityksellinen tekijä. He muodostavat osaltaan sen yleisön, jolle avajaispuheet on suunnattu. Avajaisjuhlan tarkoituksena on koota yhteen koko yliopiston akateeminen yhteisö; tutkijat, muu henkilökunta sekä opiskelijat. Siksi avajaispuheet on osoitettu näille kaikille ryhmille eikä esimerkiksi vain yhdelle niistä. Akateemisen yhteisön lisäksi avajaispuheet on suunnattu niille sidosryhmille, joiden edustajat on kutsuttu juhlaan. Usein avajaisiin osallistuu esimerkiksi Tampereen kaupungin vallankäyttäjia. Huomattavaa on, että nimenomaan Tampereen yliopiston sidosryhmien ja yliopistoyhteisön odotetaan saapuvan tilaisuuteen. Yliopistolla on oma, yhteiskuntatieteisiin painottuva profiilinsa, joka poikkeaa monen suomalaisen yliopiston painoaloista paljonkin. Tampereen yliopiston yliopistoyhteisö ja sidosryhmät ovat sen itsensä näköisiä. Siksi Tampereen yliopiston kuulijakunnalle suunnataan toisenlainen lukuvuoden avajaispuhe kuin esimerkiksi Tampereen teknillisen yliopiston yleisölle.

Vaikka avajaispuheet pidetään yliopiston juhlasalissa ja niin kutsutusti neljän seinän sisällä, on niillä avajaisjuhlan fyysistä ympäristöä laajempi vaikuttavuus. Perinteisen median lisäksi nykyisin myös sosiaalinen media mahdollistaa sen, että lukuvuoden avajaispuheiden yleisöksi muodostuvat avajaisjuhlaan osallistujien lisäksi ne ihmiset, jotka tavoittavat puheen esimerkiksi sanomalehden tai Twitterissä jaetun lainauksen kautta. Avajaisjuhlan osallistujajoukkoa laajempi kuulijakunta vaikuttaa myös puheiden sisältöihin. Esimerkiksi Aamulehti kirjoitti 6.9.2016 ilmestyneessä jutussaan, että juuri pidetyssä Tampereen yliopiston lukuvuoden avajaispuheessa ilmaistu huoli suomalaisen tutkintorakenteen ällistytävästä jäykkyydestä oli osoitettu terveisiksi valtiovallalle.

Ajan, paikan ja yleisön lisäksi huomioin lukuvuoden avajaispuheiden kulttuurisen kontekstin, sen yhteiskunnallisen ilmapiirin jossa puheet on pidetty (Jokinen ym. 2016, 39). Korkeakoulu- ja tiedepolitiikka ovatkin varmasti vaikuttaneet rehtorien tapoihin puhua yliopiston yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta. En kuitenkaan huomioi näitä vaikutteita vielä tutkielmani analyysiosiossa. Diskurssianalyysiä käyttäessäni keskityn tarkastelemaan ainoastaan niitä *tapoja*, joilla rehtorit puheissaan rakentavat kuvaa yliopiston yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta, jättäen huomioimatta toiminnan aineistoni takana (Jokinen ym. 1999, 18). Kun tarkastelussa on nimenomaan puheiden kielenkäyttö, jätän analyysistä pois korkeakoulupolitiikan kentän vaikutuksen lisäksi esimerkiksi puheiden pitäjien omien asenteiden arvuuttelun (Eskola & Suoranta 1998, 195 - 198).

Analyysiä tehdessäni minun on hyvin tärkeää reflektoida toimintaani tutkijana, koska tutkimuskohteeni Tampereen yliopisto on minulle hyvin läheinen. Tunnen myös myös muutaman niistä rehtoreista, joiden puheita tutkin. Itsensä tiedostaminen ja oman asemoitumisen maailmassa pohtiminen ovat toki yleensäkin yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tekijöille välttämätöntä (Suoranta & Ryyänen 2014, 179).

4.2.2. Analyysiprosessi käytännössä

Aloitin analyysin teon valikoimalla aineistosta ensin ne osiot, jotka ovat relevantteja tutkimuskysymyksen kannalta. Koska tutkin, millaisia yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden diskursseja puheissa esiintyy, olin kiinnostunut poimimaan aineistosta ne kohdat joissa yhteiskunnallisen vaikuttavuuden teemaan viitataan. Avajaispuheissa puhutaan paljon myös vaikuttavuuteen liittymättömistä asioista, esimerkiksi hallinnollisista uudistuksista ja yliopistojen resurssipulasta. Nämä aineistoni osiot halusin rajata tarkastelun ulkopuolelle.

Työskentelin aluksi perinteikkäällä kynä ja paperi-menetelmällä. Tulostin minulle skannatut avajaispuheet ja alleviivasin niistä tutkimuksen kannalta merkitykselliset kohdat. Alleviivatuiksi tulivat ne tekstin osiot, joiden huomasin heti vastaavan tutkimuskysymykseeni, jotka saattoivat

liittyä tutkimuskohteeseeni tai jotka olivat muuten vain erityisen mielenkiintoisia. Näin sain jo karkean käsityksen siitä, millaisia löydöksiä voisin aineistosta nostaa. Oli kiinnostavaa huomata, että yliopiston yhteiskunnallista vaikuttavuutta käsiteltiin teemana puheissa hyvin vaihtelevasti. Jotkut puheet linkittyivät lähes kokonaan yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen, toisissa siitä ei puhuttu lähes lainkaan.

Tutkimukseni kannalta merkitykselliset aineisto-osat löydettyäni aloin etsiä analysoitavan tekstimassan eroja ja yhtäläisyyksiä (Jokinen ym. 2016, 53). Käytin niiden tunnistamiseen ATLAS.ti -ohjelmaa, joka on tarkoitettu laadullisten aineistojen systemaattiseen analysointiin. ATLAS.ti -ohjelmassa minun oli mahdollista tehdä skannattuihin puheisiin merkintöjä niihin kohtiin, joita olin alleviivannut tulostetuista puheista. Kirjoitin ohjelmaan myös tutkimuskysymykseni kannalta merkitykselliset lainaukset ylös. Kirjatut merkinnät toimivat ikään kuin koodauksina, jotka mahdollistivat tekstimassan luokittelun. Niiden kautta hahmotin aineistosta yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden ilmiötä omalla tavallaan rakentavat merkityssuhteiden kokonaisuudet eli diskurssit (Jokinen ym. 1999, 21). Tässä vaiheessa monen tekstikappaleen profiili myös selkeytyi: moni niistä lainauksista, jotka olivat ensin vaikuttaneet liittyvän kaukaisesti tutkimuskohteeseeni tarkentui merkittäväksi osaksi analyysia ja toisaalta moni lainauksista, joiden uskoin olevan mahdollisesti hyvinkin relevantteja tutkimuskysymykseni kannalta rajautui tutkielmasta kokonaan pois. Tämä ei ole ihme, sillä diskurssianalyysin luonteeseen kuuluu se, että analyysin edetessä löydökset jalostuvat useaan otteeseen (Jokinen ym. 2016, 53).

Tämän jälkeen siirsin ATLAS.ti:hin kirjoittamani lainaukset Google Docs -ohjelmaan niiden omien diskurssiotsakkeiden alle. Hahmoteltuja diskursseja muotoutui ensin yhteensä 12 kappaletta. Aloin etsimään diskursseista yhtäläisyyksiä, ja työn tuloksena niiden määrä rajautui ensin kuuteen ja lopulta neljään. Pyrin koko analyysimatkan ajan tietoisesti siihen, ettei aiempi yliopistojen yhteiskunnallista vaikuttavuutta koskeva tutkimus ohjaa liiaksi sitä tapaa, jolla diskursseja muodostin.

Analyysin teossa kiinnitin erityistä huomiota siihen, keiden yhteiskunnallisten toimijoiden kanssa yliopiston nähdään olevan puheissa vuorovaikutussuhteessa. Diskursseissa esiintyvien sidosryhmien tarkastelu on oleellista, koska vaikuttavuus syntyy lopulta korkeakoulujen ja niiden sidosryhmien kanssakäymisen tuloksena (Ks. Wahlfors & Aarrevaara 2016, 5; Alastalo ym. 2014, 127; Ylijoki ym. 2011, 732). Kiinnitin huomiota myös siihen, millaisten keinojen kautta vaikuttavuuden nähtiin syntyvän, millaisia lupauksia vaikuttavasta toiminnasta esitettiin, ja millainen yhteiskunnallinen rooli yliopistolle puheissa piirtyi.

5. Yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden mielikuvastot

Tässä luvussa esittelen Tampereen yliopiston lukuvuosien 1998–2017 avajaispuheista nostamani kolme yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden diskurssia. Diskurssit on esitelty alla olevassa taulukossa, kuten myös kahdessa diskursseista erottuvat nyanssit. Olen kirjannut taulukkoon myös niiden lainausten määrän, joiden pohjalta diskurssit ja nyanssit on muodostettu. Lainauksen määrät on esitetty sulkeissa. Kutsun taulukossa hahmottelemiani diskursseja termillä “mielikuvasto” Alastalon, Kuneliuksen ja Muhosen tieteen vaikuttavuuden mielikuvastot -jäsenyyksen tavoin (em. 2014, 121).

Taulukko 3. Yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden mielikuvastot, mielikuvastojen nyanssit ja niiden esiintymiskerrat aineistossa

Mielikuvastot	Mielikuvastojen nyanssit
Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana (28)	Ei ole.
Yliopisto yhteisen edun palvelijana (34)	Yliopisto ratkaisujen tarjoajana (12) Yliopisto suomalaisen yhteiskunnan menestystekijänä (22)
Yliopisto yhteisen tulevaisuuden rakentajana (56)	Yliopisto paremman maailman rakentajana (17) Yliopisto itsenäisenä tulevaisuuden luojana (39)

Esittelen tulevissa alaluvuissa muodostamani yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden mielikuvastot ja niiden nyanssit samassa järjestyksessä, jossa ne on esitetty yllä olevassa

taulukossa. Kutsun aika ajoin sekä mielikuvastoja että niiden nyansseja termillä “diskurssi”, jonka koen molempien synonyymiksi. Käyn diskursseja ja niiden nyansseja läpi sekä koulutuksen että tutkimuksen vaikuttavuuden osalta. Teen näin, koska havaintojeni mukaan Tampereen yliopiston rehtorit puhuvat yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta yleensä joko tutkimukseen tai koulutukseen liittyvänä ilmiönä, kuten korkeakoulujen edustajat yleensäkin (Karvi 2013, 12).

Olen havainnollistanut tuottamieni mielikuvastojen olemusta sisällyttämällä tekstiin aineistosta poimittuja lainauksia. Lainaukset ovat yleensä suomenkielisiä, mutta mukana on myös englanninkielisiä lainauksia. Tämä johtuu siitä, että suurimmassa osassa 2010-luvun avajaispuheista on myös englanninkielisiä osioita. Tampereen yliopiston lukuvuoden avajaispuheiden yleisö on tästä päätellen 2010-luvulla aiempaa kansainvälisempi

Päätin olla kirjaamatta puheiden lainauksiin ylös vuotta, jolloin ne on pidetty. Valinta auttaa minua tarkastelemaan puheita sellaisenaan, ilman että kiinnitän liikaa huomiota puheiden pitäjien persoonaan tai taustoihin. Tämä on tutkimuseettisesti tärkeää, koska osa rehtoreista on minulle henkilökohtaisesti tuttuja. Tarkoitukseni ei myöskään ole tarkastella diskurssien ajallista kehitystä. Avajaispuheiden vuosista mainittakoon kuitenkin se kiinnostava seikka, ettei havaintojeni mukaan yliopistojen ja yhteiskunnan välisestä suhteesta ole puhuttu vuoden 2004 jälkeen aiempaa enempää. Yliopisto on siis ollut kiinnostunut edistämään yhteiskunnallista vaikuttavuutta jo ennen kuin asia merkittiin laissa sen tehtäväksi.

5.1. Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana

Toisin kuin usein korkeakoulu- ja tiedepoliittisissa keskusteluissa, ei talouden rattaiden pyörittäminen näyttäytynyt lukuvuoden avajaispuheissa erityisen painokkaana yliopiston yhteiskunnallisena tehtävänä (Alastalo ym. 2014, 123). Tästä huolimatta yliopiston rooli talouden ja työmarkkinoiden palvelijana näyttäytyi aineistossa määrällisesti yhteensä 28 lainauksen verran. Näiden lainausten pohjalta olen hahmotellut diskurssin, jolle annoin nimen

Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana. Kyseinen yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden mielikuvaston voisi ajatella olevan ikään kuin vastinpari Alastalon, Kuneliuksen ja Muhosen vuonna 2014 luomalle *innovaatiotiede* -mielikuvastolle, joka tosin koskee yliopiston sijaan tutkimuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta (em. 122-123).

Kuten innovaatiotiede-mielikuvastossa, myös Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana -diskurssissa keskeisenä sidosryhmänä yliopiston yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen näyttäytyy elinkeinoelämä (Muhonen 2015, 103). Kiinnostavaa on, että Tampereen yliopiston rehtorien lukuvuoden avajaispuheissa elinkeinoelämällä viitattiin usein nimenomaan Pirkanmaan maakunnan elinkeinoelämään. Yliopisto näyttäytyy lainauksissa siis tahona, jolla on paljon annettavaa erityisesti oman alueen yritystoiminnalle. Alueen taloudellisen kehityksen edistäminen ei rajautunut puheissa ainoastaan koulutuksen tai tutkimuksen tehtäväksi - se näyttäytyy koko yliopiston missiona:

“Yliopiston toiminta-ajatuksessa on näkynyt riittämättömästi se, että toimimme keskellä vanhaa, suurta teollisuuskeskittymää. Pirkanmaan teollisuuden ja elinkeinoelämän kannalta yliopisto on suuri tuntematon, jonka mahdollisuudet on vain pieneltä osin kartoitettu ja hyödynnetty. Syy on varmaankin enemmän yliopiston sisällä kuin sen ulkopuolella. Teemme parhaamme avataksemme yliopistoon johtavaa ovea myös sisältäpäin.”

Lainauksessa todetaan, että tähän asti yliopisto on ollut vuorovaikutuksessa Pirkanmaan elinkeinoelämän kanssa liian vähän. Se on sidosryhmälleen “suuri tuntematon”, eikä elinkeinoelämä ole vielä päässyt hyödyntämään yliopiston tuomia mahdollisuuksia parhaalla tavalla. Merkityksellistä on, että lainauksessa yliopiston rooliksi muodostuu elinkeinoelämän tarpeisiin vastaaminen. Yliopistolla näyttää olevan annettavaa elinkeinoelämälle - ei toisinpäin. Myös vastuu vuorovaikutuksen onnistumisesta on lainauksen mukaan yliopiston: se asettaa yliopiston tavoitteeksi sinne johtavan oven avaamisen sisältäpäin elinkeinoelämälle.

Vaikuttavuuden keinoina Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana -mielikuvastossa nähdään tutkimustulosten soveltaminen, tuotteistaminen ja kaupallistaminen sekä opiskelijoiden kouluttaminen työelämän tarpeisiin. Taloudellista vaikuttavuutta nähdään tuotettavan siis toisaalta tutkimuksen ja toisaalta koulutuksen kautta. Seuraava lainaus hahmottaa mielikuvastoa tutkimuksen osalta:

“The university is also supposed to capitalise on the latest technology and knowledge and to quickly develop applications that are based on the results of basic research and to commercialise and market those applications. Juuri tämä, soveltaminen, tuotteistaminen ja kaupallistaminen, ovat niitä asioita, joita me yliopistossa emme ole kovin tottuneita tekemään.”

Yllä olevassa lainauksissa korostuu yliopiston merkitys uusien tuotteiden ja palveluiden tuottajana innovaatiotiede -mielikuvaston tapaan (Muhonen 2015, 103). Lainauksessa yliopiston tehtäväksi määräytyy suoraan kaupallisten sovellusten kehittäminen. Kiinnostavaa on, että vaikka tällaisia sovelluksia kehitetään soveltavan tutkimuksen avulla, on lainauksessa erikseen korostettu sovellusten pohjimmiltaan perustuvan perustutkimuksen kautta saatuun tietoon. Perustutkimus yliopiston arvona näkyy lainauksessa, vaikka siinä puhutaan soveltavasta tutkimuksesta.

Lainauksen mukaan soveltaminen, tuotteistaminen ja kaupallistaminen eivät ole yliopistolle tuttuja toimintoja. Puheen pätkä ei kuitenkaan vaikuta asettuvan näitä prosesseja vastaan. Se pikemminkin näyttää rohkaisevan toimimaan niiden odotusten mukaan, joita yliopistolle ladataan. Seuraavassa lainauksessa yliopiston tuottaman tiedon soveltaminen ei taas näyttäyty ainakaan suoraan kaupallisten sovellusten tuottamisena:

“Tampere3:ssa saamme vahvan monitieteisen profiilin, jossa yhdistämällä terveyttä, tekniikkaa ja monialaisesti yhteiskuntatieteitä pystymme aikaansaamaan aivan uutta

monitieteistä tutkimusta ja innovaatioita, joita voidaan jalostaa eteenpäin ja soveltaa käytäntöön.”

Lainauksessa todetaan, että Tampere3-yliopiston tavoitteena on saada aikaiseksi monitieteistä tutkimusta ja innovaatioita. Kaupalliset innovaatiot ovat joko uusia tai paranneltuja tuotteita tai prosesseja, tai vaihtoehtoisesti sellaisia organisaatiouudistuksia, joilla organisaation tulosta voi parantaa. Taloutta hyödyntävien innovaatioiden lisäksi on kuitenkin olemassa myös sellaisia uusia ideoita, välineitä tai tapoja toimia, jotka kytkeytyvät sosiaaliseen elämään tai taiteen maailmaan, ja joita voi kutsua innovaatioiksi. (Pol & Ville, 2009.) Esimerkiksi tuoreimmat keinot osoittaa mieltä voidaan nähdä eräänlaisina innovaatioina.

Lainauksen voisi siis ajatella puhuvan tutkimuksen tuottamista innovaatioista ikään kuin yleisesti. Tästä huolimatta olen päätenyt tulkitsemaan lukuvuoden avajaispuheissa esiintyvät “innovaatiot” kaupallisiksi tilanteissa, joissa niiden olemusta ei ole tarkennettu. Ratkaisu on perusteltavissa sillä, että julkisessa puhunnassa innovaatiot ymmärretään ensisijaisesti teknis-taloudellisina innovaatioina, vaikka "innovaation" semanttinen merkitys mahdollistaisi laajemmankin tulkinnan.

Koulutuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus näyttäytyy Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana -mielikuvastossa erityisen vahvasti ja osaavan työvoiman tuottamisena työmarkkinoille. Lainauksissa puhutaan sekä yliopistosta valmistuneiden ja työelämään siirtyvien henkilöiden määrästä että niistä taidoista, joita opiskelijat saavat koulutuksestaan työelämää varten. Yliopiston toiminnan pääasiakkaana ovat työmarkkinat:

“The generation that is now about to start its studies will still be working in 2050. What skills and knowledge should they learn?”

Lainauksessa yliopistokoulutusta halutaan muokata vastaamaan entistä paremmin työmarkkinoiden tarpeisiin. Kyseessä ovat tulevaisuuden, vuoden 2050 työmarkkinat. Yliopiston

tulisi puheen mukaan kyetä ennakoimaan, mitä taitoja ja tietoja opiskelunsa aloittavien tulisi työelämää varten korkeakoulussa kerryttää. Tarvittavia tietoja ja taitoja pohditaan lainauksessa työelämän tarpeiden näkökulmasta, ei esimerkiksi elämän laajemmin. Lainausta lukien yliopistolle ei ole kerrottu, mitä tarvittavat tulevaisuuden tiedot ja taidot ovat. Sen pitää ratkaista asia ilmeisesti itse.

Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana -mielikuvastossa koulutuksen vaikuttavuus kohdentuu joko edellisen lainauksen tavoin yleisesti “työmarkkinoille” tai spesifimmin elinkeinoelämän työmarkkinoille, kuten seuraavassa lainauksessa:

“Tampere3:ssa teemme elinkeinoelämän edunmukaista uudistusta kouluttamalla asiantuntijoita, joiden osaaminen vastaa nykyisiä ja tulevia työelämän tarpeita...”

Lainauksessa todetaan, että yliopisto kouluttaa asiantuntijoita nimenomaan elinkeinoelämän - ei esimerkiksi julkisen sektorin etujen mukaisesti. Rajaus on hyvin kiinnostava, koska yhteiskuntatieteisiin painottuneena yliopistona Tampereen yliopiston opiskelijat sijoittuvat valmistumisensa jälkeen pääosin julkiselle sektorille (Pursiainen & Kalske 2016, 8). Kuten aiemman, myös tämän lainauksen mukaan yliopisto valmistaa opiskelijoita *tulevaisuuden* työelämän tarpeisiin. Se antaa kuitenkin myös sellaisia taitoja, joista on hyötyä jo tänä päivänä.

Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana -mielikuvastossa koulutuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta tuodaan esille myös lukujen avulla. Tällöin rehtori toi puheessaan esille viime vuosina tutkintokoulutuksen läpäisseiden opiskelijoiden määrät tai esitti prosentuaalisesti, kuinka paljon tutkintoja on tehty aiempaa enemmän. Myös Alastalo, Kunelius ja Muhonen näkevät valmistuneiden opiskelijoiden määrän mittaamisen keinoksi tuoda yliopiston vaikuttavuutta esille. Tieteen mielikuvastot -jäsenyksessä se nähdään ominaiseksi professiotiede-mielikuvastolle. (Alastalo ym. 2014, 124-125.)

Lainauksia, joissa koulutuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta tuodaan esille tutkintomäärien kautta, löytyi aineistosta paljon. Rehtorit vaikuttavat olevan valmistuneiden määrästä hyvin ylpeitä, kuten seuraavasta lainauksesta voi rivien välistä lukea:

“Yliopiston toiminnan kasvu on ollut nopeaa: vuonna 1988 Tampereen yliopistosta valmistui 561 ylempää korkeakoulututkintoa, vuonna 1993 788 ja viime vuonna 971. Tohtorintutkintojen määrä oli kymmenen vuotta sitten 19, viisi vuotta sitten 44 ja viime vuonna 73. Sekä perustutkintojen että jatkotutkintojen määrä on Tampereen yliopistossa kasvanut suhteellisesti enemmän kuin koko Suomen korkeakoululaitoksessa.”

Yllä olevassa lainauksessa käydään läpi, kuinka monta ylempää korkeakoulututkintoa ja tohtorintutkintoa Tampereen yliopisto tuotti vuosina 1988, 1993 ja 1998. Lainauksessa esitetyt luvut havainnollistavat, kuinka paljon “toiminnan kasvua” on tapahtunut viimeisen kymmenen vuoden tarkasteluajanjakson aikana. Puheen mukaan tutkintomäärien kasvua tapahtui Tampereen yliopistossa suhteellisesti enemmän kuin missään muualla Suomessa. Tampereen yliopiston vertaaminen muihin suomen yliopistoihin tuo mielikuvan, että yliopistojen välillä on käynnissä kilpailu, jossa Tampereen yliopisto on menestynyt hyvin. Seuraavassa lainauksessa tutkintomäärien kasvua kuvataan prosentuaalisesti:

“Sillä, että yliopistojemme tutkintomäärät olivat 90-luvun lamavuosista nousseet kymmenvuotiskautena 31 % ja tohtorintutkinnot jopa 100 %, siinä missä opetus- ja tutkimushenkilökunta on kasvanut vain 3 % ei tunnu olevan merkitystä. Mikä muu valtiosektori pystyy esittämään yhtä vakuuttavia lukuja tuottavuudestaan?”

Lainauksessa käydään läpi, kuinka paljon yliopiston tuottamien tutkintojen määrät ovat lisääntyneet prosentuaalisesti. Kymmenen vuoden aikana tutkintojen määrät ovat kasvaneet 31 % ja tohtorintutkintojen määrät 100 %. Sen sijaan koulutuksesta arjen työssään vastaavan opetus- ja tutkimushenkilökunnan määrä kasvoi samalla ajanjaksolla vain 3 %. Siksi voidaan lainauksen tavoin katsoa, että yliopisto on toiminut tuottavasti: se on onnistunut valmistamaan aikaisempaa

enemmän tuotteita (=opiskelijoita) kasvattamatta juurikaan tuotantoon tarvittavien resurssien (= opetus- ja tutkimushenkilökunnan) määrää. Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana -mielikuvastossa korkeakoulutuksesta puhutaan siis sellaisilla termeillä (tuottavuus, toiminnan kasvu) ja mielikuvilla (kilpailu, kasvu hyveenä), jotka assosioituvat vahvasti yrity maailmaan.

Muutamassa aineiston lainauksessa koulutuksen taloudellista vaikuttavuutta ehdotetaan edistettävän ulkomaisten opiskelijoiden lukukausimaksuilla. Niiden mukaan yliopistoille tulisi antaa mahdollisuus ottaa vastaan maksavia tutkinto-opiskelijoita Suomen ulkopuolelta, koska se olisi maalle hyvä vientielinkeino. Lainaukset ovat 2000-luvun alkupuolelta. Lukukausimaksut EU- ja ETA-maiden ulkopuolisille opiskelijoille tulivat voimaan vuonna 2016 (Laki yliopistolain muuttamisesta 1600/2015).

Kiinnostavaa on, että joissakin Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana -mielikuvastossa esitetyistä lainauksista pyritään vakuuttamaan kuulija nimenomaan yhteiskuntatieteiden merkityksestä talouskasvulle ja elinkeinoelämälle:

“Elinkeinoelämä koostuu ihmisistä, jotka toimivat organisoidusti ja tuottavat hyödykkeitä, joita ihmiset tarvitsevat. Käytin sanaa ”ihmiset” korostaakseni, että myös kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksella on paljon tekemistä elinkeinoelämän kanssa.”

Lainauksessa korostetaan, että myös elinkeinoelämässä koostuu lopulta ihmisistä. Siksi sen mukaan nimenomaan ihmisiä tutkivilla tieteillä ja Tampereen yliopistolla olisi elinkeinoelämälle paljon annettavaa. Lainauksen voi ymmärtää Tampereen yliopistolle ominaisen yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen puolustuspuheenvuoroksi maailmassa, jossa tutkimuksen tuomalle taloudelliselle hyödyllä annetaan paljon painoarvoa.

5.2. Yliopisto yhteisen edun palvelijana

Yliopisto yhteisen edun palvelijana -mielikuvastossa yliopiston yhteiskunnallinen vaikuttavuus näyttäytyy eri tahojen, ei kuitenkaan talouden tai työmarkkinoiden tarpeisiin vastaamisena. Näille tahoille yliopistolla on mahdollisuus olla hyödyksi sekä koulutuksen että tutkimuksen kautta. Mielikuvastoon kuuluu kaksi merkittävää nyanssia: *Yliopisto ratkaisujen tarjoajana* ja *Yliopisto suomalaisen yhteiskunnan menestystekijänä*. Niissä molemmissa yliopiston yhteiskunnallisena roolina on asioiden ratkaisijana ja yhteisen hyvän palvelijana toimiminen.

5.2.1. Yliopisto ratkaisujen tarjoajana

Yliopisto ratkaisujen tarjoajana -nyanssissa vaikuttavuuden kohteita, tieteen ja koulutuksen pääasiakkaita on useampia. Kuten Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana -diskurssissa, myös tässä mielikuvastossa yliopiston tehtävänä on vastata ulkopuolelta tulevan tahon tarpeisiin. Elinkeinoelämän sijaan yliopiston toiminnan pääasiakkaita ovat Tampereen kaupunki ja Pirkanmaan alue, politiikka sekä hieman yllättäen tekniset tieteet. Yliopiston yhteiskunnallisena roolina on ratkaisujen tarjoaminen. Oleellista diskurssissa on aikajänne, jolla yliopiston tulisi ratkaisuja tarjota. Tarvetta yliopiston palveluille on nykyhetkessä:

“Yliopistojemme tehtävä ei ole enää vain tuottaa pitkäjänteisesti akateemista työvoimaa, vaan toimia siinä ohessa tiedon ja ymmärryksen generaattoreina tässä ja nyt. Tietoa ja ymmärrystä kaivataan kaupallistettavien innovaatioiden kehittelyyn, mutta myös politiikan tueksi esimerkiksi ekologisten riskien hallintaan tai hyvinvoinnin yhteiskunnallisten edellytysten rakentamiseen. Generaattorin tehtävänä ei ole ainoastaan kouluttaa taitavia ajatustyöläisiä, vaan se on entistä useammin tiedon ja ymmärryksen välitön lähde tai nopea kehittäjä.”

Lainauksen mukaan yliopistojen tulisi toimia tiedon ja ymmärryksen lähteinä, “generaattoreina” tässä ja nyt - ei huomenna tai kaukaisessa tulevaisuudessa. Se sisältää ajatuksen yliopistoista talouden palvelijana (“tietoa ja ymmärrystä kaivataan kaupallistettavien innovaatioiden kehittelyyn”), mutta asettuu myös tätä edellisessä kappaleessa esiteltyä diskurssia vastaan toteamalla, että tietoa ja ymmärrystä tarvitaan talouselämän lisäksi toisella yhteiskunnan osa-alueella. Tämä osa-alue on politiikka. Lainauksen mukaan politiikka tarvitsee yliopiston tuottamaa tietoa ja ymmärrystä, jotta ekologisia riskejä voitaisiin hallita ja hyvinvoinnin yhteiskunnallisia edellytyksiä rakentaa. Vauhti näyttäytyy lainauksessa avaimena näiden hyödykkeiden käyttämiseen. Sen mukaan tiedon ja ymmärryksen lähteenä yliopiston tulisi olla *välitön*, ja kyetä kehittämään näitä kahta *nopeasti*.

Toisessa lainauksessa annetaan ymmärtää, että yliopiston ja politiikan kentän yhteistyö sujuu jo saumattomasti:

“Yet, our colleagues abroad repeatedly envy the direct and informal contacts we have with politicians and civil servants. At our university there are several professors who receive replies to their emails to ministers or party leaders within hours or sometimes minutes. Our researchers advise the public administration in countless expert groups, write statements to government proposals and feature in the argumentation of political parties and interest groups on a regular basis. It is not true that academics and politicians do not respect each other in Finland.”

Lainauksessa yliopiston toiminta näyttäytyy hyvin vaikuttavana. Sen mukaan Tampereen yliopiston tutkijat neuvovat julkishallintoa lukuisissa asiantuntijaryhmissä, kirjoittavat lausuntoja hallituksen ehdotuksiin ja osallistuvat säännöllisesti poliittiseen keskusteluun. He tarjoavat tietoa ja ymmärrystä politiikan teon avuksi ja ovat näin yhteiskunnallisesti vaikuttavia monia eri reittejä pitkin. Yhteys poliitikkojen ja tutkijoiden välillä on lainauksen mukaan saumatonta, epävirallista ja toista osapuolta kunnioittavaa. Tätä todistavat niin ulkomaisten kollegoiden kateus kuin se nopeus, jolla poliitikot lainauksen mukaan vastaavat tutkijoiden

sähköpostiviesteihin. Näin nopeus näyttäytyy kiinnostavasti paitsi yliopiston hyveenä ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden edistäjänä, myös todisteena hyvistä vuorovaikutussuhteista sitä ympäröivään yhteiskuntaan.

Politiikan kentän lisäksi Yliopisto ratkaisujen tarjoajana -mielikuvaston nyanssissa Tampere ja Pirkanmaan alue näyttäytyvät usein yliopiston toiminnan pääasiakkaina. Näin on myös seuraavassa lainauksessa:

“Temaattisten yhteistyöverkkojen avulla Pirkanmaallekin voitaisiin synnyttää enemmän kansainvälistä, näkyvää ja monitieteistä tutkimusta samoin kuin houkutella tänne korkeatasoisia kansainvälisiä tutkijoita. Yhdessä voisimme paremmin saada aikaan kaivattuja sosiaalisia, teknologisia, kulttuurisia ja hallinnollisia innovaatioita, joille Tampereen kaupunki ja Pirkanmaan elinkeinoelämä voivat lisäksi tarjota erinomaisen kokeilu- ja sovelluskentän.”

Lainauksen mukaan kansainväliset tutkijat ja kansainvälinen tutkimus edistävät erilaisten innovaatioiden - sosiaalisten, teknologisten, kulttuuristen ja hallinnollisten - syntymistä. Nämä innovaatiot näyttäytyvät Yliopisto ratkaisujen tarjoajana -nyanssissa usein keinoina yliopiston vaikuttavuuteen. Tampereen kaupunki ja Pirkanmaan elinkeinoelämä tarjoavat lainauksen mukaan näille innovaatioille toimivan kokeilualustan. Vaikka myös elinkeinoelämä on nimetty yliopiston vaikuttavuuden kohteeksi, kytkeytyy lainaus nähdäkseni osaksi juuri Yliopisto ratkaisujen tarjoajana -nyanssia. Näin siksi, että lainauksessa on alleviivattu erilaisten innovaatioiden olemusta. Kun kaupalliset innovaatiot lukeutuvat selvästi osaksi Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana -mielikuvastoa, onhan niiden tärkein tavoite tuottaa rahaa, on esimerkiksi sosiaalisen innovaation lähtökohtaisena tavoitteena on parantaa ihmiselämän laatua (Pol & Ville 2009). Tulkintani eroaa Alastalon, Kuneliuksen ja Muhosen tieteen mielikuvastot -jäsenyyksestä, jossa yliopistojen rooli sosiaalisten innovaatioiden kehittäjänä on luettu osaksi innovaatiopolitiikka-mielikuvastoa (Muhonen 2015, 103).

Juuri sosiaalisten innovaatioiden merkitys korostuu myös seuraavassa lainauksessa, jonka mukaan niiden tuottaminen on erityisesti Tampereen yliopistolle sopivaa yhteiskunnallista vaikuttavuutta:

“Tiede- ja teknologianeuvosto kiinnittää uusimmassa linjaraportissaan kiitettävän usein huomiota myös sosiaalisten innovaatioiden sekä palveluihin ja hyvinvointiin liittyvien innovaatioiden merkitykseen tasapainoisen yhteiskuntakehityksen kannalta. Linjaraportin aikaisempaa monipuolisemmat näkemykset yhteiskuntakehityksestä sopivat erittäin hyvin Tampereen yliopistolle ja sen vahvuusalueille...”

Suomessa korkeakoulupoliittisia linjauksia tekevä Tiede- ja teknologianeuvosto (nyk. Tutkimus- ja innovaationeuvosto) on lainauksen mukaan ymmärtänyt myös sosiaalisten innovaatioiden merkityksen tasapainoisen yhteiskuntakehityksen kannalta. Tämä näyttäytyy iloisena uutisena Tampereen yliopistolle, jonka vahvuusalueille on edelleen linjaraportin valossa käyttöä.

Yliopiston merkittävällä vahvuusalueella, yhteiskuntatieteillä on Yliopisto ratkaisujen tarjoajana -nyanssissa myös hieman yllättävä pääasiakas: tekniset tieteet:

“Olivatpa kyseessä sitten bioteknologian tai informaatioteknologian tulokset, olennaista on se, kuinka ne ymmärretään, minkä merkityksen ne saavat ihmisten yhteisessä maailmassa, kuinka ne otetaan vastaan, kuinka niiden suhteen tehdään valintoja, miten niitä käytetään ja mitkä ovat käytön vaikutukset yksilöiden ja yhteisöjen elämään. Vain tuollaisten prosessien kautta edistyneimmätkään keksinnöt ylipäättään ovat olemassa sen laboratorion ulkopuolella, jossa ne ovat syntyneet.”

Lainauksen mukaan bioteknologian ja informaatioteknologian tulosten yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen tarvitaan lisää ajatustyötä: esimerkiksi ymmärrystä siitä, minkä merkityksen tulokset saavat sosiaalisessa todellisuudessa, ja miten niiden käyttö vaikuttaa yksilöiden ja yhteisöjen elämään. Ääneen apuvälinettä näiden kysymysten käsittelyyn ei sanota, mutta se on luettavissa rivien välistä. Juuri yhteiskuntatieteitä tarvitaan tulkitsemaan teknisten tieteiden

tulosten merkitystä maailmassa. Vuonna 2019 syntyvän Tampere3 -korkeakouluyhteisön voi ajatella edistävän tämän tavoitteen saavuttamista: sen vahvuudeksi on 2.2.2018 hyväksytyssä strategian selosteessa määritelty tekniikan, terveyden ja yhteiskunnan osaamiskärkien yhdistäminen (tampere3.fi).

Lainauksissa, joiden pohjalta Yliopisto ratkaisujen tarjoajana -nyanssi on muodostettu, ei aina erotu vaikuttavuuden kohdetta, yliopiston pääasiakasta. Niistä erottuu vain nyanssille ominainen vaikuttavuuden lupaus, ratkaisut:

“Universities know that a team consisting of people who all have different skills and experiences is efficient at the creation of new ideas and finding new solutions to different problems”

Lainauksen mukaan yliopistot ovat tehokkaita uusien ideoiden ja ratkaisujen kehittäjiä. Ne kykenevät selvittämään ongelmia erityisen hyvin siksi, että niissä työskentelee tiimejä, jotka koostuvat taidoiltaan ja kokemukseltaan hyvin erilaisista ihmisistä. Ihmisillä viitattaneen yliopistossa työskenteleviin tutkijoihin opiskelijoiden sijaan.

Kiinnostavaa onkin, ettei koulutuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus näy Yliopisto ratkaisujen tarjoajana -nyanssissa lainkaan. Kaikki lainaukset, joiden pohjalta diskurssi on muodostettu, käsittelevät tutkimuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Kuten Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana -mielikuvastossa, myös Yliopisto ratkaisujen tarjoajana -nyanssissa tutkimuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus näyttäytyy nimenomaan soveltavan tutkimuksen yhteiskunnallisena vaikuttavuutena. Molemmissa tutkimuksella on käytännön elämässä hyödynnettävä päämäärä. Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana -mielikuvastossa päämääränä on taloudellisen edun saavuttaminen. Yliopisto ratkaisujen tarjoajana -nyanssissa tavoitteena ovat viisaammat poliittiset päätökset, ihmisten elämänlaadun parantaminen sosiaalisten innovaatioiden avulla, yhteiskunnallisesti vaikuttavammat tekniset tieteet tai ylipäättänsä ratkaisut erilaisiin pulmiin.

5.2.2. Yliopisto suomalaisen yhteiskunnan menestystekijänä

Yliopisto suomalaisen yhteiskunnan menestystekijänä -nyanssissa tieteen ja koulutuksen vaikuttavuuden kohteena, yliopiston pääasiakkaana näyttäytyy Suomi. Vaikuttavuuden lupauksena on Suomen edun edistäminen.

Diskurssiin lukeutuu paljon lainauksia, jossa ei oikeastaan määritellä, millaisia yhteiskunnallisia vaikutuksia yliopisto Suomelle lopulta tuottaa. Siellä tehtävä tutkimus ja koulutus nähdään yhteiskunnalle itsessään arvokkaina:

“Onkin ilahduttavaa havaita, että uudessa hallitusohjelmassa toistuu ja korostuu edellisellä kaudella aloitettu suunta ja tavoitteet ja että ymmärrys sivistyksen, korkeatasoisen koulutuksen ja tieteen merkityksestä Suomen menestystekijänä on tunnistettu entistäkin selkeämmin.”

Lainauksessa sivistys, koulutus ja tiede määritellään Suomen menestystekijöiksi. Sen mukaan on ilon aihe, että myös poliitikot ovat ymmärtäneet nämä asiat merkityksellisiksi. Näistä erityisesti koulutus toistui useammassa lainauksessa itsessään tärkeäksi yhteiskunnan menestystekijäksi:

“Pohjoismaissa yliopistokoulutus ymmärretään edelleen julkiseksi hyväksi ja tutkinto-opiskelu on maksutonta - ja hyvä niin. Koko yhteiskunta hyötyy korkeasta koulutustasosta, mutta asian nurja puoli on se, että korkeakouluopinnot mielletään ilmaisiksi, ei maksuttomiksi.”

Lainauksessa todetaan, että koko yhteiskunta hyötyy korkeasta koulutustasosta. Siinä ei kuitenkaan määritellä spesifimmin, millaista hyötyä se Suomelle, tai laajemmin Pohjoismaille, tuottaa.

Toisin kuin Yliopisto ratkaisujen tarjoajana -nyanssissa, Yliopisto suomalaisen yhteiskunnan menestystekijänä -diskurssissa korostui muutenkin juuri koulutuksen yhteiskunnallisen vaikuttavuus. Se näyttäytyi nyanssissa esimerkiksi akateemisten osaajien kouluttamisena yhteiskunnan toiminnan kannalta tärkeisiin tehtäviin:

(Yliopistojen) “Laajuuden myötä on saavutettu suuria kansallisia etuja, ennen muuta pätevä ja koko maan kohtalaisesti kattava akateemisten ammattilaisten kenttä. Se on auttanut nostamaan esimerkiksi kansalliset koulu- ja terveydenhuoltojärjestelmät sekä julkishallinnon kansainvälisesti korkealle tasolle.”

Lainauksessa yliopiston yhteiskunnallinen vaikuttavuus näyttäytyy akateemisten ammattilaisten kouluttamisena merkityksellisille yhteiskunnan toimintakentille. Yliopistot ovat olleet sen mukaan avainasemassa, kun suomalainen julkishallinto sekä terveydenhuolto- ja koulujärjestelmä ovat nousseet kansainväliselle tasolle. Kiinnostavaa on, ettei ansio ole lauseen mukaan ainoastaan yliopiston tai yliopistojen vaan niiden *alueellisen laajuuden*. Puheessa otetaan poliittisesti kantaa koko Suomen kattavan, ei esimerkiksi vain pääkaupunkiseudulle keskittyvän yliopistokentän puolesta.

Myös seuraavassa lainauksessa koko maan kattava yliopistolaitos nähdään kannatettavana. Syynä on opiskelijarekrytoinnin kannalta tasa-arvoisin tapa järjestää yliopistolaitos:

“Suomen menestystekijä on epäilyksettä ollut koko maan kattava yliopistolaitos ja mahdollisuus rekrytoida opiskelijoiksi koko maan lahjakkuuspotentiaali sosioekonomisesta taustasta riippumatta.”

Kun yliopistoja on kaikkialla, voidaan opiskelijoita ottaa yliopistoon koko maasta. Näin saadaan koko yhteiskunnan lahjakkuuspotentiaali käyttöön, mistä on Suomelle etua. Yliopistojen laajuuden lisäksi tasa-arvoista opiskelijarekrytointia edistää lainauksen mukaan myös mahdollisuus valita opiskelijat heidän sosioekonomisesta taustastaan riippumatta. Tällä

viitattaneen lainauksessa suomalaisen korkeakoulutuksen maksuttomuuteen, kuten myös seuraavassa lainauksessa:

“Suomessa on avattu ovia korkeaan koulutukseen ja sosiaaliseen nousuun. Kansalaisille on pitkälti heidän taloudellisesta asemastaan riippumatta tarjottu mahdollisuus opiskella yliopistossa ja lahjakkuusresurssit on saatu käyttöön.”

Yllä olevassa lainauksessa ei myöskään sanota suoraan, että juuri maksuton koulutus avaisi ovia yliopistoon erilaisille oppijoille. Siinä kuitenkin todetaan, että Suomessa korkeaan koulutukseen voi hakeutua taloudellisesta asemasta riippumatta. Korkeakoulutus on lainauksen mukaan väylä myös sosiaaliseen nousuun. Siksi yliopisto on Yliopisto suomalaisen yhteiskunnan menestystekijänä -nyanssissa myös keino tasa-arvoisen yhteiskunnan rakentamiseen.

Yhteiskunnallinen vaikuttavuus näyttäytyy Yliopistot suomalaisen yhteiskunnan menestystekijänä -nyanssissa siis sekä yhteiskunnan toiminnan kannalta tärkeiden ammattilaisten kouluttamisena että alueellisen ja sosioekonomisen tasa-arvon edistämisenä. Niiden lisäksi yliopistokoulutuksella on nyanssissa suuri rooli kansakunnan sivistäjänä:

“Ja varmasti se (yliopistokentän laajuus) on palvellut monitahoisesti kansallista kulttuuria: ihmiset ovat tottuneet perehtymään asioihin lukemalla, ajattelemaan huolellisesti ja monipuolisesti sekä yrittämään ymmärtää monimutkaisia ilmiöitä. Kaikki tämä on sitä aitoa tietoyhteiskuntaa.”

Laaja yliopistokenttä on lainauksen mukaan mahdollistanut sen, että Suomesta on kehittynyt “aito tietoyhteiskunta”. Termillä tietoyhteiskunta viitataan arkipuheessa yleensä teknologian käyttöön, esimerkiksi älypuhelinien tai internetin käyttäjien määrään. Lainauksessa termin arkisällöstä otetaan irti otto etuliitteellä “aito”. Todellinen tietoyhteiskunta merkitsee puheen oteessa asioihin perehtyviksi, ajatteleviksi ja ymmärtäviksi ihmisiksi.

Yliopisto suomalaisen yhteiskunnan menestystekijänä -nyanssin lainauksissa on jopa näkemyksiä siitä, millä tavoin kansalaisten tulisi ajatella, jotta se olisi Suomen edun mukaista:

“Lupasin jo keväällä Tamyn puheenjohtajalle Mikko Lampolle, että aion avajaispuheessani puhua 100-vuotiaan Suomen kunniaksi isänmaallisuudesta, velvollisuudestamme puolustaa Suomen itsenäisyyttä...

...Velvollisuutemme on kasvatustyössä vaalia ja kasvattaa koko kansakunnan poliittista hyveellisyyttä ja ymmärrystä siitä, että yhteinen etu palvelee jokaisen etua.

As Montesquieu argued a democracy must educate its citizens of political virtue, to identify their interests with the interests of their country. University is crucial in this work.”

Lainauksessa yliopisto edistää Suomen etua kouluttamalla kansakuntaa poliittisesti hyveelliseksi. Poliittinen hyveellisyys näyttäytyy lainauksessa Suomen ja “yhteisen edun” ajatteluna. Otteen mukaan kansalaisten kouluttaminen yhteisen edun tavoitteluun on erityisen tärkeää demokraattisissa yhteiskunnissa. Koulutuksen merkityksestä demokratialle puhutaan myös seuraavassa lainauksessa:

“Suomen hienointa innovaatiojärjestelmää, sen tasa-arvoista ja korkealaatuista koulutusjärjestelmää varhaiskasvatuksesta korkeakouluopiskeluun, järjestelmää joka on nostanut maamme korkealle aineelliselle ja henkiselle tasolle, luonut vankan demokratian, niin tätä järjestelmää halutaankin murentaa politiikalla, jota joutuu luonnehtimaan koulutusvastaiseksi.”

Sen lisäksi, että suomalainen koulutusjärjestelmä on lainauksen mukaan luonut vankan demokratian, on se myös nostanut Suomen “korkealle aineelliselle ja henkiselle tasolle”. Sen tähden koulutusjärjestelmää voisi otteen mukaan kutsua maan hienoimmaksi innovaatiojärjestelmäksi. On kiinnostavaa, että koulutusjärjestelmän merkitystä perustellaan

Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana -mielikuvastolle tyypillisellä termillä (innovaatiojärjestelmä), vaikka talouden palvelemisen sijaan lainauksessa puhutaan Suomen edun palvelemisesta. Tämä kertoo talouteen ensisijaisesti liitettävän termistön painokkuudesta kielenkäytössä.

Vaikka koulutuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus näyttäytyy Yliopisto suomalaisen yhteiskunnan menestystekijänä -nyanssissa voimakkaasti, ei tutkimuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus loista diskurssissa poissaolollaan. Useammassa lainauksessa korostetaan erityisesti Tampereen yliopistolle ominaisten yhteiskuntatieteiden merkitystä yhteiskunnalle. Juuri yhteiskuntatieteiden avulla voidaan toisaalta rakentaa yhteiskuntaa ja toisaalta jopa estää sen hajoaminen:

“Sosialismin perustavanlaatuinen epäonnistuminen johtui oleelliselta osin siitä, että ei välitetty tai uskallettu tutkia omaa yhteiskuntaa eikä ihmistä yhteiskunnallisena toimijana. Ei haluttu keskustella toimintojen ja järjestelmien heikkouksista eikä ryhtyä niiden korjaamiseen. Ei oltu kiinnostuneita vieraiden kulttuurien ymmärtämisestä eikä luotu edellytyksiä onnistumiselle kansainvälisessä kaupassa. Vaikka monien alojen tutkimus oli erittäin korkeatasoista, koko systeemi romahti.”

Lainauksen mukaan Neuvostoliitto ei olisi romahtanut, jos valtiossa olisi haluttu tutkia omaa yhteiskuntaa ja ihmistä yhteiskunnallisena toimijana. Se olisi luonut edellytykset keskusteluun niistä heikkouksista, joita valtiossa oli, ja antanut näin mahdollisuuden korjausliikkeisiin. Toisaalta yhteiskuntatieteet olisivat edesauttaneet lainauksen mukaan vieraiden kulttuurien ymmärtämistä ja kansainvälistä kauppaa.

Yhteiskunnan romahtamisen estämisen lisäksi yhteiskuntatieteillä voimaa rakentaa yhteiskuntaa Yliopisto suomalaisen yhteiskunnan menestystekijänä -diskurssista:

“Sympaattista muutosta on tapahtunut myös koko maan henkisessä ilmapiirissä. Ihmistä ja yhteiskuntaa koskeva tieto ja ymmärrys eivät ole laman jälkeisessä Suomessa enää tarpeetonta ylellisyyttä, vaan olennainen osa elämäämme. Tampereen yliopistolla on tärkeä ja monipuolinen tehtävä tämän yhteiskunnan ja inhimillisen elämän rakentamisessa ja olemme osoittaneet pystyvämme hoitamaan tätä tehtävää hyvin.”

Lainauksessa ollaan tyytyväisiä maan henkisen ilmapiirin muuttumiseen: laman jälkeen yhteiskuntaa ja ihmistä koskeva tieto on jälleen arvostettu osa suomalaista arkea. Tampereen yliopisto tarjoaa tätä tietoa ja osallistuu siten merkittävällä tavalla yhteiskunnan rakentamiseen.

5.3. Yliopisto yhteisen tulevaisuuden luoja

Yliopisto yhteisen tulevaisuuden luoja -mielikuvastossa yliopiston yhteiskunnallinen vaikuttavuus ei näyttäydy eri tahojen tarpeisiin vastaamisena, toisin kuin Yliopisto yhteisen edun palvelijana -mielikuvastossa. Tästä huolimatta yliopisto tuottaa toiminnallaan lopulta yhteistä hyvää. Mielikuvastoon kuuluu kaksi merkittävää nyanssia: *Yliopisto paremman maailman rakentajana* ja *Yliopisto itsenäisenä tulevaisuuden luoja*.

5.3.1. Yliopisto paremman maailman rakentajana

Yliopisto paremman maailman rakentajana -nyanssissa tieteen ja koulutuksen vaikuttavuuden kohde, yliopiston pääasiakas on toisaalta koko maailma, toisaalta ihmisyksilö. Vaikuttavuuden lupauksena on *kaikkien* hyvinvoinnin edistäminen. Nyanssissa tämä yliopiston tuottama hyvinvointi on pitkäikäistä ja yliopiston omista lähtökohdista käsin tuotettua. Diskurssin henki tiivistyy erinomaisesti seuraavassa lainauksessa:

“Vaikka me emme enää voi uskottavasti määrittää ihanneyhteiskuntaa, johon olemme menossa, eikä edistyksellä ole valmista mallia, emme voi luovuttaa ja julistaa, että meille on yhdentekevää, onko maailma parempi vai huonompi. Ei yliopisto voi tyytyä niihin

lyhytjäteisiin tavoitteisiin, joita ympärillä olevat organisaatiot sille tarjoavat. Yliopistomaailman on suuntauduttava sellaisiin myönteisiin päämääriin, jotka koskettavat ihmisten yhteistä tulevaisuutta ja suhteutettava valtava kulttuurinen energiensa johonkin, minkä lähes kaikki toivoisivat maailmassa tapahtuvan.“

Lainauksesta näkyy, miksi Yliopisto paremman maailman rakentajana on Yliopisto yhteisen edun palvelijana- ja Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana -diskurssien vastadiskurssi. Siinä korostetaan, että yliopiston tulee olla paljon muutakin kuin instituutio, joka pyrkii vastaamaan toisten organisaatioiden lyhytjäteisiin tarpeisiin. Niiden sijaan yliopiston tulee lainauksen mukaan pelastaa maailmaa (sen tarkemmin erittelemättä, mihin asioihin keskittymällä tämä toteutetaan).

Yliopisto paremman maailman rakentajana -diskurssin lainauksista löytyy myös ehdotuksia niistä asioista, joihin yliopiston tulisi keskittää energiensa muuttaakseen maailmaa:

“Tieteellisen työn tärkeimmät haasteet ovat nykyään globaaleja. Maailman johtajat hyväksyivät viime syksynä YK:n huippukokouksessa Agenda 2030 - Kestävän kehityksen tavoitteet - ohjelman. Ohjelman lähtökohta on, että köyhyyden poistamisessa on ilmaston lämpenemisen hillitsemisen ja ympäristönsuojelun lisäksi huomioitava koulutukseen, työhön, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät yhteiskunnalliset tarpeet. Kestävän kehityksen ohjelman motto ei puhu kasvusta, innovaatioista tai digitalisoitumisesta vaan siitä, että “ketään ei jätetä”. Tässä tavoitteessa on kaikilla mailla ja kaupungeilla, köyhillä, rikkailla ja keskituloisilla, yhtä paljon tehtävää ja vastuuta.

... Voimme olla ylpeitä siitä, että saamme työskennellä juuri tässä akateemisessa yhteisössä - tehdä työtä sen eteen, että ketään ei jätetä.”

Lainauksen mukaan Tampereen yliopistossa tehtävän koulutus- ja tutkimustyön päämääränä on, että ketään ei jätetä. Tavoitetta ei määritellä kuitenkaan vain paikallisen yliopiston tehtäväksi:

rehtorin mukaan siihen pääsemiseksi kaikkien maiden ja ihmisten taustaan katsomatta on tehtävä töitä. Yliopiston vaikuttavuuden asiakkaat, maailma ja sen ihmiset ovatkin lainauksessa yhtä lailla vastuussa yliopiston vaikuttavuuden lupauksen toteutumisesta kuin yliopisto itse. Siksi yliopisto ei näyttäydy palveluntarjoajana, vaan instituutiona joka kulkee “asiakkaansa” kanssa rinta rinnan kohti yhteistä tavoitetta.

Yliopistoyhteisöjen suurimmasta ryhmästä; opiskelijoista puhutaan Yliopisto paremman maailman rakentajana -diskurssin lainauksissa paljon. Koulutuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus korostuukin tutkimuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta enemmän tässä mielikuvaston nyanssissa.

Yliopisto suomalaisen yhteiskunnan menestystekijänä -diskurssissa koulutuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus näyttäytyi opiskelijoiden kouluttamisena yhteiskunnan tarpeita varten, Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana -mielikuvastossa taas työmarkkinoiden tarpeita varten. Yliopisto paremman maailman rakentajana -diskurssissa koulutuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus on opiskelijoiden kasvattamista elämää varten:

“Niiden mukana tuntuu unohtuvan myös opiskelun merkitys sekä henkilökohtaisen että yhteisöllisen elämän rakentamisessa. Tänä jälleensyntyneenä hyödyn aikakautena emme opiskele elämää vaan työelämää varten.”

Yllä olevan lainauksen voi nähdä kritiikkinä Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana -mielikuvaston ajatukselle siitä, että korkeakoulussa opiskelu tähtäisi laadukkaiden osajien tuottamiseen työmarkkinoita varten. Siinä esitetään nykyistä keskustelukulttuuria ajatellen suhteellisen radikaali ajatus: opiskelijat opiskelevat elämää, sekä omaansa että yhteistä varten. Sama ajatus koulutuksesta avaimena hyvään elämään tulee esille myös seuraavissa lainauksessa:

“ Maksuton korkeakoulutus Suomessa on yksilölle enemmän kuin lottovoitto, sillä se antaa elämälle paitsi mahdollisuuden myös tarkoituksen ja kasvattaa meitä ihmisinä ...”

“Opiskelija ei ole aihio, josta yliopisto valmistaa tuotteen. Opiskelija on yksilö, jolle yliopiston tulee tarjota laadukas ja innostava tapa oppia ja itsenäistyä.”

Lainauksissa yliopiston yhteiskunnallinen vaikuttavuus näyttäytyy väylänä yksilön itsenäistymiseen ja kasvamiseen ihmisenä. Ylemmän lainauksen mukaan korkeakoulutus antaa ihmisen elämälle jopa tarkoituksen. Näin ylevää puhetta koulutuksen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta kuulee päivänpoliittisissa korkeakoulumaailmaa koskevissa keskusteluissa harvoin.

Koulutuksen vaikuttavuus näkyy Yliopisto paremman maailman rakentajana -diskurssissa paitsi keinona yksilön elämänlaadun parantamiseen, myös väylänä siihen, että koulututuja lähtee tekemään töitä muiden elämän parantamiseksi:

“Missä koulutetaan ne ihmiset, jotka lähtevät rohkeasti korjaamaan sosiaalisia vääryyksiä, jotka tekevät toisten ihmisten elämästä tasapainoisen ja henkisesti rikkaan, joilla on visio paremmasta maailmasta ja jotka johtavat sen rakentamista? Mahtavatko ne tulla yliopistoista, jotka heräävät vain, kun puhutaan rahasta, kilpailusta ja mittavista tuloksista?”

Lainauksessa rehtori asettuu vastustamaan Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana -diskurssia: siinä yliopistot nähdään instituutioina, joiden tulisi talouden palvelun sijaan kouluttaa ihmisiä, jotka lähtevät korjaamaan sosiaalisia vääryyksiä ja edistämään toisten ihmisten elämänlaatua. Näillä ihmisillä tulee lainauksen mukaan olla myös visio paremmasta maailmasta. Koulutuksen käyneet eivät siis rakenna parempaa maailmaa siten kuin joku toinen sanoo. He tietävät koulutuksensa jälkeen itse, mitä tehdä. Lainauksen henki näkyy myös Tampereen yliopiston kahdessa viimeiseksi jääneessä strategiassa, jonka mukaan yliopisto kouluttaa maailmaa ymmärtäviä maailman muuttajia.

5.3.2. Yliopisto itsenäisenä tulevaisuuden luoja

Yliopisto itsenäisenä tulevaisuuden luoja -mielikuvaston nyanssi on aineiston muita diskursseja hieman voimakkaampi taulukossa kolme esitettyjen lainausmäärien perusteella. Siinä tieteen ja koulutuksen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden kohdetta ei ole kiinnostavasti lainkaan nimetty. Diskurssista löytyy kuitenkin lupaus: Yliopisto vaikuttaa yhteiskuntaan myönteisesti, kunhan yhteiskunta antaa yliopiston olla yliopisto: omaehtoinen, kriittinen ja itsenäinen instituutio, jonka toimintaa yhteiskunnan odotukset eivät sanele.

Yliopistona yliopisto voi vaikuttaa positiivisesti yhteiskunnan kehitykseen. Diskurssin lainausten mukaan se voi auttaa yhteiskuntaa kurkottamaan kohti tulevaisuutta esittämällä uusia kysymyksiä ja näkökulmia asioihin sekä lisäämällä ymmärrystä asiasta kuin asiasta. Näin tekemällä yliopisto tuottaa yhteiskunnalle “pitkän tähtäimen hyötyjä”. Yliopisto pitää lainausten mukaan myös huolta siitä, että yhteiskunnallinen maaperä kysymysten esittämiselle ja ymmärryksen kasvattamiselle on kunnossa: instituutio vaalii demokratiaa ja totuutta, jotka ovat välttämättömiä niiden syntymiselle.

Diskurssiin kuuluu tavattoman paljon lainauksia, joissa yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden nähdään toteutuvan parhaiten, kun se ei toiminnallaan pyri ensisijaisesti palvelemaan yhteiskuntaa:

“Yliopisto voi ja sen pitää tehdä tärkeitä palvelutehtäviä yhteiskunnalle, mutta se ei tarkoita, että yliopisto olisi pelkkä palveluyksikkö. Yliopisto on ennen muuta itsenäinen tulevaisuutta luova instituutio. Se ei ainoastaan vastaa ulkopuolelta tulevaan kysyntään, vaan kysyy itse. Juuri sellaisena se omintakeisella tavallaan palvelee maailmaa pitkällä tähtäyksellä. Akateemisen ytimen ja ympäristössä asetettujen tehtävien välillä on jännite, jonka pitää säilyä.”

Lainauksen mukaan yliopisto on ennen kaikkea itsenäinen instituutio, joka kysyy itse, eikä vastaa yhteiskunnan sille asettamiin odotuksiin. Näin se palvelee maailmaa pitkällä jännteellä. Lainaus antaa ymmärtää, että yhteiskunnan tarpeisiin suoraan vastaamalla yliopisto voi tarjota sille vain lyhyen aikajänteen hyötyjä, jotka lainauksesta päätellen toisarvoisia pitkän aikajänteen hyötyihin verrattuna.

Kysymysten lisäksi yliopisto pystyy Yliopisto itsenäisenä tulevaisuuden luojana -mielikuvaston nyanssissa auttamaan yhteiskuntaa tarjoamalla sille myös näkökulmia, joita muut instituutiot eivät pysty antamaan:

“Kaikkiin toiveisiin vastaava automaatti yliopisto ei tietenkään ole. Se on ympäristölleen tarpeellinen juuri itsenäisenä toimijana -, tiedon tuottajana, yhteisten tutkimus- ja kehittämishankkeiden osapuolena ja nimenomaan sellaisena osapuolena, joka tuo yhteistyöhön sille ominaisen, sen omasta luonteesta lähtevän näkökulman.

Omasta luonteestaan lähtevän näkökulman yliopisto pystyy lainauksen mukaan yhteiskunnalle vain, jos sen annetaan toimia itsenäisesti. Itsenäisyydestä huolimatta mielikuvaston nyanssi ei anna ymmärtää, etteikö yliopisto voisi tehdä yhteistyötä muun yhteiskunnan kanssa:

“Meillä on hyvät edellytykset pysyä kehityksessä mukana ja pitää myös kiinni yliopiston perusarvoista. Vuosi sitten väitin, että yliopisto on yhteiskunnan palveluksessa parhaimmillaan yliopistona, joka on yhteistyöhakuinen ja yhteistyökykyinen, mutta myös yliopistona, joka tietää mitä se itse tahtoo. Olen edelleen samaa mieltä.”

Kuten yllä olevasta lainauksesta voi nähdä, ei yhteistyön tekeminen muiden kanssa saa Yliopisto itsenäisenä tulevaisuuden luojana -diskurssissa tarkoittaa sitä, että yliopisto taipuisi muiden tahtoon tai odotuksiin. Yliopiston pitää itse tietää, millaisen muutoksen se haluaa maailmassa nähdä. Sen pitää myös voida yllättää, kuten seuraavasta lainauksesta voi lukea:

“Yliopisto ei voi nähdä itseään pelkästään hallitusohjelman koulutuspoliittisen osan toimeenpanijana. Sen pitää olla enemmän. Yliopistolta on lupa odottaa odottamattomia. Yliopistossa pitää olla tilaa moninaisuudelle, luovuudelle ja kriittiselle ajattelulle - ilman niitä se ei yliopisto olisikaan. Yliopistossa pitää olla särmää.”

Omaehtoisuuden, kriittisyyden ja itsenäisyyden lisäksi yliopiston hyveeksi lasketaan Yliopisto itsenäisenä tulevaisuuden luojana -diskurssissa yliopiston kyky lisätä ymmärrystä sen koulutus- ja tutkimustoiminnan kautta. Ymmärryksen tuottaminen nähdään seuraavassa lainauksessa yliopiston yhteiskunnallisena vaikuttavuutena, joka ei kuitenkaan synny itsestään selvästi:

“Yliopisto voi kouluttaa vuosittain vaikka 3000 tohtoria ja julkaista kasoittain tutkimusraportteja ilman, että relevantti, ymmärrystä lisäävä ja elämämme käytäntöjä eteenpäinvievä tieto juurikaan lisääntyy, ilman että vanhoja ajattelutapoja kyseenalaistetaan tai mitään todellista uutta syntyy.”

Lainauksen mukaan tutkimusta voi tehdä ilman, että se tuottaa relevanttia ja ymmärrystä lisäävää tietoa. Vaikuttava tieto nähdään diskurssissa kuitenkin tärkeänä. Vain sitä tuottavana tiede menestyy maailman selittämisen ja ymmärtämisen tapana, kuten seuraavasta lainauksesta käy ilmi:

“Liian korkealentoisuuden uhalla voi myös sanoa, että biologian ja teknologian suhde kulttuuriin ja yhteiskuntaan on myös se tutkimuskenttä, johon tarttumista ihmisillä on lupa tutkijoilta odottaa mikäli yleensä haluamme, että tiede pärjää taiteen ja uskonnon rinnalla maailman selittämisen ja ymmärtämisen tapana.”

Tieteen yhteiskunnallinen vaikuttavuus näyttäytyy siis diskurssissa maailman ymmärtämisen tapana taiteen ja uskonnon tavoin. Myös koulutuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus määrittyy diskurssissa sen kyvyksi lisätä ymmärrystä yhteiskunnassa:

“Tässä optimistisessä tilanteessa uskaltaa jopa kysyä, miten yliopistomme onnistuu täyttämään sen perimmäisen tehtävän, jota varten se ylipäänsä on olemassa? ... Modernin yliopiston suuri tehtävä on opettaa aikuisia ihmisiä hankkimaan tietoa, ajattelemaan itsenäisesti ja perustelevaan argumenttinsa.”

Lainaus määrittelee aikuisten ihmisten ajattelemaan opettamisen jopa yliopiston “perimmäiseksi tehtäväksi”. Mitä yhteiskunnallisesti relevanttia ihmisiä ajattelemaan opettamalla sitten saavutetaan? Siihen vastaa seuraava lainaus:

“Kun yliopistokoulutus koskettaa monia ihmisille tärkeitä elämänalueita, kun nuorena omaksutulla ajattelutavalla on pitkäjänteinen vaikutus ihmisen elämäntavoihin ja kun vapaaseen tutkimukseen kuuluu oikeus epäillä mitä tahansa, muodostuu yliopistosta paikka, jossa ajatellaan ja luodaan edellytyksiä vaihtoehtoisille tulevaisuuksille.”

Lainauksen mukaan yliopisto on paikka, jossa ajattelun kautta luodaan edellytyksiä vaihtoehtoisille tulevaisuuksille. Se tarkoittaa jonkin uuden luomista, joka voi korvata vanhan. Yliopisto itsenäisenä tulevaisuuden luojana -mielikuvaston nyanssi antaa näin ymmärtää, että yliopistokoulutuksen saaneet opiskelijat ovat se yhteiskunnallinen voima, joka voi viedä yhteiskunnan kohti tulevaisuutta.

Ymmärryksen lisäämiseen kytkeytyen yliopiston yhteiskunnallinen vaikuttavuus näyttäytyy diskurssissa myös totuuden palvelemisena. Totuutta yliopisto pystyy vaalimaan puolustamalla sen synnylle tarpeellisia yhteiskunnallisia olosuhteita; demokratiaa, kriittisyyttä ja ajattelun vapautta, kuten seuraavasta lainauksesta voi lukea:

“Puolustettavana on demokratia, julkisen päätöksenteon kyseenalaistaminen, vapaa tieteellinen ajattelu. Puolustettavana on yhteiskunnallisen keskustelun järki, epäonnistumisten tunnustaminen, pyrkimys parempaan. Velvollisuutemme on tavoitella tutkimuksessa totuutta.”

6. Pohdinta

Edellisessä kappaleessa vastasin tutkimuskysymykseeni ja kerroin, millaisia yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden diskursseja Tampereen yliopiston lukuvuoden avajaispuheissa esiintyy. Seuraavaksi vertailen diskursseja aiempaan aihetta koskevaan tutkimukseen. Sen jälkeen tarkastelen mielikuvastoja suhteessa siihen kontekstiin, jossa ne ovat tulleet osaksi sosiaalista todellisuutta ja pohdin, millaista yhteiskunnallista relevanssia niillä on.

6.1. Mielikuvastojen yhteys aiempaan tutkimukseen

Tampereen yliopiston lukuvuoden avajaispuheista nostamani diskurssit ja niiden nyanssit keskustelevat aiemman aihetta koskevan tutkimuksen kanssa. Niissä yliopistojen ja yhteiskunnan välistä suhdetta on analysoitu hyvin monenlaisista näkökulmista ja tieteenaloista käsin, esimerkiksi erilaisten yliopiston ideaalityyppien kautta, joita esittelin luvussa kolme.

Kuten sivistysyliopisto -ideaalittyypissä, myös Yliopisto itsenäisenä tulevaisuuden luoja -mielikuvaston nyanssissa yliopiston nähdään hyödyttävän yhteiskuntaa nimenomaan sen tuottaman tiedon avulla. Sen sijaan Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana -mielikuvasto näkee yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden väyläksi talouden apukätenä toimimisen yritysyliopisto-ideaalittyypin tavoin.

Yliopisto ratkaisujen tarjoajana -mielikuvaston nyanssi sisältää saman ajatuksen kuin Yhdessä luova yliopisto -ideaalittyppi: nyanssissa yliopiston yhteiskunnallinen vaikuttavuus kiteytyy sellaisten innovaatioiden tuottamisessa, joista on hyötyä julkiselle sektorille ja kansalaisyhteiskunnalle, ei pelkästään taloudelle. Yliopisto paremman maailman rakentajana -nyanssi taas mukailee uushumboldtilaisen ja ekologisen yliopiston ideaa: myös niissä yliopisto vaikuttaa yhteiskuntaan tarjoamalla ratkaisuja yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisemiseen. Uushumboldtilaisen yliopiston tavoin nyanssissa yliopisto ratkaisee nimenomaan suuria yhteiskunnallisia ongelmia. Akuutimpien ongelmien, kuten Tampereen kaupungin tarpeisiin vastaamisen se jättää Yliopisto ratkaisujen tarjoajana -mielikuvaston nyanssille.

Nostamillani diskursseilla on yhteys myös tieteen mielikuvastoihin, jotka esittelin taulukossa yksi. Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana keskustelee innovaatiotiede-mielikuvaston kanssa, Yliopisto ratkaisujen tarjoajana- ja Yliopisto paremman maailman rakentajana -nyanssit taas evidenssitieteen kanssa. Kuten evidenssitieteessä, myös kyseisissä nyansseissa yliopisto vaikuttaa yhteiskuntaan osallistumalla yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisuun joko suoraan tai tarjoamalla tietämystään yhteiskunnallisille toimijoille. Tämä on nimenomaan yhteiskuntatieteellisille aloille ominainen tapa vaikuttaa yhteiskuntaan.

Professiotieteen henki näkyy Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana -mielikuvastossa. Kuten Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana -diskurssissa, myös siinä tieteen vaikuttavuutta voidaan mitata sen perusteella, kuinka paljon korkeakoulu on tuottanut ammattilaisia. Molemmissa mielikuvastoissa koulutus tuottaa sellaisia tietoja ja taitoja, joista on hyötyä työelämässä. Julkisen tieteen mielikuvasto taas löytää vastaparinsa Yliopisto itsenäisenä tulevaisuuden luoja -mielikuvaston nyanssista. Myöskään siinä ei pyritä niinkään ratkaisemaan yhteiskunnallisia ongelmia, vaan tuomaan ne osaksi yhteiskunnallista tietoisuutta. Molemmat mielikuvastot pystyvät muuttamaan ihmisten ajattelutapoja ja luomaan vaihtoehtoisia tapoja katsoa maailmaa. Vaikuttavuuden muotonsa takia julkinen tiede on Alastalon, Kuneliuksen ja Muhosen mukaan erityisesti yhteiskuntatieteille ominainen - näin on myös Yliopisto tulevaisuuden luoja -mielikuvaston nyanssin osalta.

Merkittävin ero tieteen mielikuvastojen luokitteluun nostamissani diskursseissa on se, ettei niistä kaikista löydy vaikuttavuuden selkeää “pääasiakasta”, joiden kautta vaikuttavuus Alastalon, Kuneliuksen ja Muhosen mukaan viime kädessä syntyy (Alastalo ym. 2014, 127). Pääasiakas ei käynyt suoraan ilmi Yliopisto tulevaisuuden luoja -diskurssin lainauksissa. Julkisen tieteen mielikuvastossa tieteen pääasiakkaita ovat kansalaiset ja kansalaisyhteiskunta. Toki myös Yliopisto tulevaisuuden luoja -diskurssin osalta voi ajatella, että loppuviimein juuri nämä tahot hyötyvät yliopiston kyvystä toimia alustana vaihtoehtoisille tulevaisuuksille.

6.2. Mielikuvastot maailman muuttajina

Diskurssianalysissä aineistoja on tärkeää tarkastella kontekstissaan. Siksi analysoin seuraavaksi avajaispuheista löytämiäni diskursseja suhteessa siihen paikkaan ja aikaan, jossa ne on pidetty sekä siihen yleisöön, jolle ne on pidetty.

Puheet paikantuvat Tampereen yliopistoon, jolla on tausta Yhteiskunnallisena korkeakouluna, ja joka on asemoitunut “punayliopistona” suomalaisella yliopistokentällä. Rehtorien lukuvuoden avajaispuheiden yhteiskunnallisen vaikuttavuuden diskursseista löytyy yhteneväisyyksiä sekä yliopiston historiaan että kulttuuriympäristöön. Aineistosta piirtyy kuva yliopistona, joka tahtoo toiminnallaan vaikuttaa myönteisesti kaikkien ihmisten - niin Suomen rajojen sisällä kuin globaalisti katsoen - hyvinvointiin. Tampereen yliopisto ei näyttäyty puheissa eliittiyliopistona, joka haluaisi toiminnallaan turvata tietyn kansanryhmän etuoikeuksia. Niissä ihannoidaan yliopistoa, joka levittää sivistystä ja onnellisen elämän mahdollisuuksia mahdollisimman laajalle.

Entisenä Yhteiskunnallisena korkeakouluna on loogista, että Tampereen yliopisto on profiloitunut juuri yhteiskuntatieteiden kautta. Koska yliopistot kuvaavat vaikuttavuuttaan ensisijaisesti suhteessa omiin profiileihinsa ei ole ihme, että ja aineistoni analyysissä korostuvat juuri pehmeille tieteille tyypilliset yhteiskunnallisen vaikuttavuuden muodot. Sitä edustaa erityisesti Yliopisto yhteisen tulevaisuuden rakentajana -mielikuvasto, johon Yliopisto paremman maailman rakentajana- ja Yliopisto itsenäisenä tulevaisuuden luojana -nyanssit kuuluvat. Myös Yliopisto yhteisen edun palvelijana -mielikuvastossa, johon Yliopisto ratkaisujen tarjoaja- ja Yliopisto suomalaisen yhteiskunnan menestystekijänä -nyanssit sisältyvät, korostettiin erikseen yhteiskuntatieteiden merkitystä vaikuttavan toiminnan syntymiseksi. Kiinnostavaa kyllä, korostettiin yhteiskuntatieteiden merkitystä myös talouselämälle Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana -mielikuvastossa.

Tampereen yliopiston historian ja kulttuuriympäristön lisäksi puheisiin on vaikuttanut se aika, jolloin ne on pidetty. Jokaisena avajaispuheen vuotena yhteiskunnalliseen ilmapiiriin on vaikuttanut sen hetkinen korkeakoulu- ja tiedepolitiikka. Voidaan sanoa, että Suomessa tiedepolitiikassa siirryttiin innovaatiopolitiikan aikaan 1990-luvulla (Hakala ym. 2003, 32). Viime vuosina julkisessa keskustelussa yliopistoa on myös enenevässä määrin haluttu mukaan ratkaisemaan viheliäisiä yhteiskunnallisia ongelmia, kuten ilmastonmuutosta. On kiinnostava nähdä, siirtyykö painopiste innovaatioyliopisto-diskurssista kohti uushumboldtilaisen yliopiston ihannetta, ja missä määrin.

Lukuvuoden avajaispuheista nostamissani diskursseissa ei kuitenkaan korostu kumpaakaan näitä ideaalityyppejä; innovaatioyliopistoa tai uushumboldtilaista yliopistoa mukaileva diskurssi. Niiden sijaan lainausmääriensä perusteella aineiston painokkain diskurssi on Yliopisto itsenäisenä tulevaisuuden luojana -mielikuvaston nyanssia. Sen henkeä mukailee esimerkiksi arvostetun sosiologian professori Erik Allardt:n ajatus siitä, mihin tieteen tekemisellä tulisi todella pyrkiä. Hänen mukaansa “parhaiden tutkijoiden tulisi tähdätä siihen, mikä on elinvoimaista vielä monien satojen vuosien kuluttua ja jopa vuonna 3010 (ks. Kaukonen 1995, 73-76).

Yliopisto itsenäisenä tulevaisuuden luojana -diskurssin korostumisen aineistossa voi nähdä paitsi yhteiskuntatieteiden, myös perustutkimuksen puolustuspuheenvuorona. Perustutkimus on pitkäjänteistä tutkimustyötä, jolla pyritään lisäämään ymmärrystä maailmasta, ja jota ei tehdä ulkopuolisten tahojen intressejä varten. Se ei pyri suoraan yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen soveltavan tutkimuksen tavoin. Ei ole ihme, että innovaatiopolitiikan aikakautena Tampereen yliopiston rehtorit ovat yliopiston edustajina kokeneet tarpeelliseksi painottaa puheissaan niitä hyötyjä, joita yhteiskunta saa sellaisesta yliopiston toiminnasta, joka ei välittömästi palvele talouselämän tai muiden intressitahojen tarpeita.

Sidosryhmien ja median lisäksi rehtorien puheiden viestin Yliopisto itsenäisenä tulevaisuuden luojana -diskurssin mukaisen vaikuttavuuden hyödyistä saa yliopistoyhteisö, jota rehtori johtaa.

Sille on varmasti ollut merkityksellistä kuulla lukuvuoden työn jälleen kerran alkaessa asioita, jotka eivät välttämättä korostu korkeakoulu- ja tiedepoliittisissa keskusteluissa, mutta joita arvostetaan korkealle sivistisyhteisön sisällä ja sen ystävien keskuudessa.

Tiedepoliitikassa korostuneen innovaatiopoliittikka-näkökulman ja Tampereen yliopiston rehtorien avajaispuheissa korostuneen Yliopisto itsenäisenä tulevaisuuden luojana -diskurssin välillä on jännite: toisen yliopiston ideaalityyppi on innovaatioyliopisto, toisen sivistysyliopisto. Oikeastaan kaikkien aineistosta nostamieni yliopiston yhteiskunnallista vaikuttavuutta koskevien puhetapojen voi nähdä ikään kuin kilpailevan keskenään (Jokinen, Juhila, Suoninen 2016, 25-26). Löytämieni diskurssien kilpailuasetelmaa toisiinsa nähden on hahmotettu taulukossa neljä.

Seuraavalla sivulla löytyvästä taulukosta hahmottuu helposti oman pro gradu -työni suurin lisäarvo aihetta koskevaan tutkimustyöhön. Rehtorien lukuvuoden avajaispuheista nostamani Yliopisto suomalaisen yhteiskunnan menestystekijänä- ja Yliopisto paremman maailman rakentajana -diskurssit osoittavat, että puhetavat yliopistojen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta asettuvat myös nationalismi - globalismi -akselille. Näkökulma on kiinnostava myös tuleviin tutkimuksiin: tehdäänkö yliopistoissa tehtävää tutkimus- ja koulutustyötä oman kansallisvaltion vai koko maailman hyväksi. Toki yliopistojen yhteiskunnallinen vaikuttavuus voi kohdistua myös niitä ympäröivään alueeseen. Lokalismin henki näkyy aineistoni mielivastoista Yliopisto yhteisen edun palvelijana -diskurssissa.

Tutkimukseni antaa arvokkaan lisän myös yliopistojen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta käytävään julkiseen keskusteluun. Yhteiskunnalle ja yliopistoille itselleen on hyödyksi, että kaikenlaiset yliopiston yhteiskunnalle tarjoamat rikkaudet tunnustetaan ja tunnustetaan. Tämä on tärkeää erityisesti tässä totuuden jälkeisessä ajassa, jossa sivistyksen, tutkimuksen ja koulutuksen arvostuksen lasku on johtanut myös yliopistojen rahoituksen heikkenemiseen. Yliopistojen yhteiskunnalle tuottamista hyödyistä tulee kertoa mahdollisimman moniäänisesti, jotta niiden arvokkaan työn tukemisesta voitaisiin innostua.

Taulukko 4. Yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden diskurssit ja vastadiskurssit

Diskurssi	Vastadiskurssi	Perustelu
Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana	Yliopisto ratkaisujen tarjoajana	Taloudellinen innovaatio/Sosiaalinen innovaatio
Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana Yliopisto yhteisen edun palvelijana	Yliopisto yhteisen tulevaisuuden rakentajana	Soveltava tutkimus/Perustutkimus
Yliopisto suomalaisen yhteiskunnan menestystekijänä	Yliopisto paremman maailman rakentajana	Nationalistinen yliopisto/Yliopisto maailman kansalaisena
Yliopisto itsenäisenä tulevaisuuden luoja	Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana	Sivistysyliopisto/Innovaatioyliopisto
Yliopisto paremman maailman rakentajana	Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana	Uushumboldttilainen yliopisto/Innovaatioyliopisto

7. Lopuksi

Tutkin pro gradu -työssäni sitä, miten yliopistojen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta puhutaan Tampereen yliopiston rehtorien lukuvuosien 1998 - 2017 avajaispuheissa. Yhteiskunnallinen vaikuttavuus on yliopistojen “kolmas tehtävä”, ja ajankohtainen teema korkeakoulupolitiikan kentällä. Aineistoni tarkastelin diskurssianalyysin avulla.

Löysin avajaispuheista yhteensä kolme eri yliopistojen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden mielikuvastoa; Yliopisto talouden ja työmarkkinoiden palvelijana, Yliopisto yhteisen edun palvelijana ja Yliopisto yhteisen tulevaisuuden rakentajana. Näistä diskursseista Yliopisto yhteisen tulevaisuuden rakentajana esiintyi puheissa muita useammin. Diskurssi jakaantui kahteen nyanssiin: Yliopisto paremman maailman rakentajana ja Yliopisto itsenäisenä tulevaisuuden luoja. Myös toinen kolmesta mielikuvastosta, Yliopisto yhteisen edun palvelijana omai kaksi nyanssia: Yliopisto ratkaisujen tarjoajana ja Yliopisto suomalaisen yhteiskunnan menestystekijänä. Löytämäni diskurssit ja niiden nyanssit keskustelevat aiemman aihetta koskevan tutkimuksen kanssa.

Yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tutkiminen koko yliopisto-organisaation tasolla on haasteellista, sillä koska vaikuttavuuden muodot vaihtelevat aloittain ja jopa tieteenalojen sisällä. Tampereen yliopiston rehtorien lukuvuoden avajaispuheissa korostuu yhteiskunta- ja humanistisille tieteille ominainen yhteiskunnallinen vaikuttavuus. Tähän vaikuttanee paitsi Tampereen yliopiston profiili yhteiskuntatieteisiin painottuneena yliopistona ja yliopiston historia Yhteiskunnallisena korkeakouluna, myös avajaispuheita pitäneiden rehtorien oma tausta. Heistä kolme neljästä edustaa taustansa puolesta humanistis-yhteiskuntatieteellisiä aloja. Jotta voisi todella päästä selville siitä koko puhetaipojen kirjosta, jolla Tampereen yliopistossa puhutaan yliopiston yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta, tulisi niitä tarkastella tieteenala kerrallaan esimerkiksi sosiaalitieteiden vaikuttavuutta tutkineen Carol Weissin tavoin.

Tutkimukseni antaa kuitenkin arvokkaan lisän yliopistojen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta käytävään keskusteluun. Tällä hetkellä talousdiskurssi on julkisessa keskustelussa vahva aiheesta puhuttaessa, mutta yhteiskunnalla on syytä pitää myös muut diskurssit elossa ja kukoistavina. Pro gradu -työni osoittaa, että yliopistojen yhteiskunnallista vaikuttavuutta voi tarkastella monesta arvokkaasta näkökulmasta käsin. Taloudellisten hyötyjen lisäksi yliopistot voivat tuottaa ratkaisuja niitä ympäröivän alueen ongelmiin, pitää suomalaisen yhteiskunnan pystyessä ja yhtenäisenä sekä selittää globaaleja viheliäisiä ongelmia. Eritoten yliopistot vaikuttavat yhteiskuntaan luomalla odottamattomia yllätyksiä, joita kukaan ei osannut edes toivoa, mutta jotka vievät maailman ja ihmiskunnan kohti tulevaisuutta.

On sekä hauskaa että haikeaa, että oman tutkimukseni ja opiskeluni päättyessä päättyy myös nykymuotoisen Tampereen yliopiston tarina. Tampere3-prosessin fuusioimat korkeakoulut aloittavat toimintansa yhtenä kokonaisuutena vuoden 2019 alusta. Tampereen yliopiston yhteiskunnallisen vaikuttavuuden perintö jatkuu uudessa yliopistossa. Niin myös minussa, josta kasvoi opiskeluaikana yliopiston strategian mukaisesti maailmaa ymmärtävä maailman muuttaja.

8. Lähteet

Painetut lähteet

Aarrevaara, Timo, Puukka, J., Ritsilä, J. & Wikström, J. (2015) Korkeakoulujen yhteiskunnallinen vaikuttavuus - vaikuttavuuden kanavat. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisussa Vastuullinen ja vaikuttava. Tulokulmia korkeakoulujen yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2015:3, 79-100.

Alastalo, Marja & Kunelius, Risto & Muhonen, Reetta (2014) Evidenssiä eliitille ja kansainvälistä huipputiedettä? Tutkimuksen vaikuttavuuden mielikuvastot tiedepolitiikan resursseina. Teoksessa Reetta Muhonen & Hanna-Mari Puuska (toim.) Tutkimuksen kansallinen tehtävä. Tampere: Vastapaino, 119–152.

Castells, Manuel & Himanen, Pekka (2001) Suomen tietoyhteiskuntamalli. Helsinki: WSOY.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Gibbons, Michael & Limoges, Camille & Nowotny, Helga & Schwartzman, Simon & Scott, Peter & Trow, Martin (1994) The new production of knowledge: the dynamics of science and research in contemporary societies. London: Sage.

Haiven, Max (2014) Crises of imagination, crises of power. Capitalism, creativity and the commons. London: Zed Books Ltd.

Hakala, Johanna, Kaukonen, Erkki, Nieminen, Mika, Ylijoki, Oili-Helena (2003) Yliopisto - Tieteen kehdestä projektimyllyksi? Yliopistollisen tutkimuksen muutos 1990-luvulla. Helsinki: Gaudeamus.

Hautamäki, Antti & Ståhle, Pirjo (2012) Ristiriitainen tiedepolitiikkaamme: suuntana innovaatiot vai sivistys? Helsinki: Gaudeamus.

Heikkilä, Tuomas & Niiniluoto, Ilkka (2016) Humanistisen tutkimuksen arvo. Kuusi murrettavaa myyttiä ja neljä uutta avainta. Helsinki: Pekan Offset Oy

Heiskala, Risto (2016) Yhteiskuntatutkimuksen vaikuttavuus ja uljas uusi maailma. Tieteessä tapahtuu 1/2016, 27–33.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016) Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Eeva (2005) Aikuisten arki. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Kankaala, Kari, Kaukonen, Erkki, Kutinlahti, Pirjo, Lemola, Tarmo, Nieminen & Välimaa, Jussi (2004) Yliopistojen kolmas tehtävä? Helsinki: Edita Prima Oy.

Kaukonen, Erkki (1995) Tieteen tulevaisuus - tieteesosiologinen näkökulma. Futura 2/95, 73-76.

Kauppinen, Ilkka & Kaidesoja, Tuukka (2014) A Shift Towards Academic Capitalism in Finland. Higher Education Policy 27, 23-41.

Kivistö, Jussi, Kohtamäki, Vuokko & Pekkola, Elias (2014) Korkeakouluhallinto, politiikka ja talous: eilen, tänään ja huomenna. Teoksessa Pekkola, E., Kivistö, J. & Kohtamäki, V. (toim.) Korkeakouluhallinto: Johtaminen, talous ja politiikka. Helsinki: Gaudeamus, 365-373.

Late, Elina & Puuska, Hanna-Mari (2014) Tutkimusorientaatiot valtion tutkimuslaitoksissa ja yliopistoissa - toimintaympäristöjen ja tutkimuskäytäntöjen vertailu sektoreiden välillä. Teoksessa Muhonen, Reetta & Puuska, Hannamari (toim.) Tutkimuksen kansallinen tehtävä. Tampere: Vastapaino, 177-207.

Lemola, Tarmo (2004) Yliopistojen kolmannen tehtävän alueelliset ulottuvuudet. Teoksessa Kankaala, Kari, Kaukonen, Erkki, Kutinlahti, Pirjo, Lemola, Tarmo, Nieminen & Välimaa, Jussi Yliopistojen kolmas tehtävä? Helsinki: Edita Prima Oy, 115-131.

Luukkonen-Gronow, Terttu (1975) Suomen tiedepolitiikan kansainväliset esikuvat. Teoksessa Bruun, Kettil, Eskola, Katarina & Viikari, Matti (toim.) Tiedepolitiikka ja tutkijan vastuu. Helsinki: Tammi, 67-82.

Lyytinen, Anu, Hölttä, Seppo, Kivistö, Jussi, Kohtamäki, Vuokko, Mugabi, Henry & Pekkola, Elias (2015) Korkeakoulujen kolmas tehtävä ja sen mittaaminen: kansainvälinen selvitys. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisussa Vastuullinen ja vaikuttava. Tulokulmia korkeakoulujen yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2015:13, 49-78.

Löppönen, Paavo & Noro, Arto (1975) Tieteen yhteiskunnallisista yhteyksistä. Suomalainen nykykeskustelu. Teoksessa Bruun, Kettil, Eskola, Katarina & Viikari, Matti (toim.) Tiedepolitiikka ja tutkijan vastuu. Helsinki: Tammi, 27-63.

- Miettinen, Reijo (2006) Tieteestä tuotteeksi? Yliopistotutkimus muutosten ristipaineessa. Helsinki: Yliopistopaino.
- Muhonen, Reetta (2015) Yhteiskuntatieteet ja tutkimuksen moninainen vaikuttavuus. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisussa Vastuullinen ja vaikuttava. Tulokulmia korkeakoulujen yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2015:13, 101-118.
- Muhonen, Reetta & Puuska, Hanna-Mari (2014) Tutkimuksen kansallinen tehtävä. Tampere: Vastapaino.
- Mustajoki, Arto (2005) Tutkimuksen vaikuttavuus: mitä se on ja voidaanko sitä mitata? Tieteessä tapahtuu 6/2005, 33–37.
- Mutanen, Arto (2012) Sivistysyliopisto hyödyn tuottajana. Teoksessa Volanen, Matti (toim.) Toiseksi paras? Tieteentekijät ja uusi yliopisto. Sastamala: Vammalan kirjapaino Oy, 160-174.
- Narikka, Jouko & Nurmi, Eerikki (2013) Uudet yliopistot ja uudistuvat ammattikorkeakoulut. Helsinki: Tietosanoma.
- Nieminen, Mika (2004) Lähtökohtia yliopistojen kolmannen tehtävän tarkastelulle. Teoksessa Kankaala, Kari, Kaukonen, Erkki, Kutinlahti, Pirjo, Lemola, Tarmo, Nieminen & Välimaa, Jussi Yliopistojen kolmas tehtävä? Helsinki: Edita Prima Oy, 15-42.
- Niiniluoto, Ilkka (2011) Dynaaminen sivistysyliopisto. Sata puhetta ja kirjoitusta vuosilta 1987-2010. Helsinki: Gaudeamus.
- Niiniluoto, Ilkka (2015) Yliopistot ja ammattikorkeakoulut yhteiskunnallisina vaikuttajina: yhteenveto. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisussa Vastuullinen ja vaikuttava. Tulokulmia korkeakoulujen yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2015:3, 11–30.
- Nokkala, T. (2014) Korkeakoulutuksen kansainvälinen ja eurooppalainen ulottuvuus. Teoksessa Pekkola, E., Kivistö, J. & Kohtamäki, V. (toim.) Korkeakouluhallinto: Johtaminen, talous ja politiikka. Helsinki: Gaudeamus, 126–155.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2016) Yliopistolakiuudistuksen vaikutusten arviointi. Loppuraportti 30.6.2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:30.
- Opetusministeriö (2007) Yliopistojen yhteiskunnallinen vuorovaikutus: Arviointimalli ja näkemyksiä yliopistojen rooleihin. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:22.
- Pekkola, Elias, Kivistö, Jussi & Hölttä, Seppo (2014) Korkeakoulututkimus. Teoksessa Pekkola, E., Kivistö, J. & Kohtamäki, V. (toim.) Korkeakouluhallinto: Johtaminen, talous ja politiikka. Helsinki: Gaudeamus, 19-38.

Pekkola, E., Kivistö, J. ja Nokkala T. (2014) Korkeakoulupolitiikka. Teoksessa Pekkola, E., Kivistö, J. & Kohtamäki, V. (toim.) Korkeakouluhallinto: Johtaminen, talous ja politiikka. Helsinki: Gaudeamus, 159–197.

Ranki, Sinimaaria (2016) Strateginen johtaminen suomalaisissa korkeakouluissa. Helsinki: Opus Liberum.

Rinne, Risto, Jauhiainen, Arto, Simola, Hannu, Lehto, Reeta, Jauhiainen, Annukka & Laiho, Anne (2012) Valta, uusi yliopistopolitiikka ja yliopistotyö Suomessa. Managerialistinen hallintapolitiikka yliopistolaisten kokemana. Kasvatusalan tutkimuksia 58. Jyväskylä: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.

Ronkainen, Suvu, Suikkanen, Asko & Kunnari, Marika (2014) Tieteellinen tieto ja tutkimuksen yhteiskunnallinen tehtävä. Teoksessa Muhonen, Reetta & Puuska, Hanna-Mari (toim.) Tutkimuksen kansallinen tehtävä. Tampere: Vastapaino, 87-118.

Slaughter, Sheila & Leslie, Larry (1997) Academic capitalism: Politics, policies and the entrepreneurial university. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Sipilä, Jorma (2007) Valta yliopistossa. Tampere: Vastapaino.

Stähle, Pirjo & Ainamo, Antti (2012) Innostava yliopisto. Kohti uudistavaa yliopistajohtamista. Helsinki: Gaudeamus.

Stähle, Pirjo & Åberg, Leif (2012) Voiko yliopiston uudistumista johtaa? Teoksessa Stähle, Pirjo & Ainamo, Antti (toim.) Innostava yliopisto. Kohti uudistavaa yliopistajohtamista. Helsinki: Gaudeamus, 26-55.

Suoranta, Juha & Ryynänen, Sanna (2014) Taisteleva tutkimus. Helsinki: Into.

Tynjälä, Päivi, Välimaa, Jussi, Murtonen, Mari (2004) Korkeakoulutus, oppiminen ja työelämä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Virtanen, Turo (2014) Johtaminen korkeakouluissa. Teoksessa Pekkola, E., Kivistö, J. & Kohtamäki, V. (toim.) Korkeakouluhallinto: Johtaminen, talous ja politiikka. Helsinki: Gaudeamus, 291-330.

Volanen, Matti Vesa (2009) Yliopisto 3.0. Teoksessa Tomperi, Tuukka (toim.) Akateeminen kysymys? Tampere: Vastapaino, 129-142.

Volanen, Matti Vesa (2012) Sivistys työn kautta. Teoksessa Volanen, Matti (toim.) Toiseksi paras? Tieteentekijät ja uusi yliopisto. Sastamala: Vammalan kirjapaino Oy, 176-190.

Välimaa, Jussi (2004) Kolmas tehtävä korkeakoulutuksessa: tavoitteena joustavuus ja yhteistyö. Teoksessa Kankaala, Kari, Kaukonen, Erkki, Kutinlahti, Pirjo, Lemola, Tarmo, Nieminen & Välimaa, Jussi Yliopistojen kolmas tehtävä? Helsinki: Edita Prima Oy, 43-68.

Ylijoki, Oili-Helena, Anu Lyytinen, & Liisa Marttila (2011) Different research markets: A disciplinary perspective. Higher Education 62: 721-740.

Digitaaliset lähteet

Aamulehti 6.9.2016 17:34 Tampereen yliopiston rehtori rajaisi osan tutkinnoista kolmeen vuoteen

<https://www.aamulehti.fi/kotimaa/tampereen-yliopiston-rehtori-rajaisi-osan-tutkinnoista-kolmeen-vuoteen-23905682/>

Biggar Economics (2017) Suomen yliopistojen taloudelliset vaikutukset: Tiivistelmä
http://www.unifi.fi/wp-content/uploads/2017/06/UNIFI_Executive_Summary_suomeksi.pdf
Tilajana Suomen yliopistot UNIFI ry, Korkeasti koulutettujen työmarkkinakeskusjärjestö Akava, Elinkeinoelämän keskusliitto, Sivistystyönantajat ja Suomen ylioppilaskuntien liitto SYL.

Enressh-verkoston nettisivut <http://enressh.eu/> 31.12.2017.

Etzkowitz, Henry & Leydesdorff, Loet (2000) The dynamics of innovation: from National Systems and “Mode 2” to a Triple Helix of university-industry-government relations. Research Policy 29, 109-123.

https://ac.els-cdn.com/S0048733399000554/1-s2.0-S0048733399000554-main.pdf?_tid=68b871e6-ba1f-11e7-9947-00000aab0f27&acdnat=1509003152_e65fe17e5420a3e886f627f902446a97

Etzkowitz, Henry (2003) Innovation in Innovation: the Triple Helix of University-Industry-Government Relations. Social Science Information 42:3, 293–337.

<http://journals.sagepub.com/helios.uta.fi/doi/pdf/10.1177/05390184030423002>

Euroopan komissio (2014) Euroopan unionin tutkimuksen ja innovoinnin puiteohjelma Horizon 2020 lyhyesti.

https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/sites/horizon2020/files/H2020_FI_KI0213413FIN.pdf

Hautamäki, A. 6.5.2016 Uushumboldttilainen yliopisto - ratkaisu sivistyksen ja hyödyllisyyden dilemmaan. Poliitikasta.fi. <http://politiikasta.fi/hautamaki/>

Helsingin Sanomat 24.10.2017 10:32. Korkeakoulujen määrää halutaan vähentää ja opiskelijoita hoputtaa valmistumaan – tällainen on opetusministeriön visio vuodelle 2030. Verkkolehti, Poliitikka. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000005420822.html>

Helsingin Sanomat 5.6.2016 13:48. Elinkeinoelämän keskusliitto moittii yliopistojen ”suojattua” asemaa: Yliopistot jaettava kahteen kastiin. Verkkolehti, Kotimaa.
<http://www.hs.fi/kotimaa/a1465091322368>

Helsingin Sanomat 3.9.2015 8:42, päivitetty 23.9.2015 10:54. Japani kehottaa yliopistoja lakkauttamaan humanistiset tiedekunnat. Verkkolehti, Ulkomaat.
<http://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000002854498.html>

Kansallisen koulutuksen arviointikeskus Karvi (2013). Korkeakoulut yhteiskunnan kehittäjinä - Korkeakoulujen yhteiskunnallisen ja alueellisen vaikuttavuuden arviointiryhmän loppuraportti.
https://karvi.fi/app/uploads/2014/09/KKA_0513.pdf

Kutinlahti, Pirjo & Lähteenmäki-Smith, Kaisa & Konttinen, Jari (2006) Vaikuttavaa tutkimusta. Arviointikäytäntöjä julkisissa tutkimusorganisaatioissa: Helia ja SAMK. VTT Tiedotteita 2332. Espoo: VTT. <http://www.vtt.fi/inf/pdf/tiedotteet/2006/T2332.pdf>.

Meyer, John W. (1977) The Effects of Education as an Institution. American Journal of Sociology 83:1, 55-77 <http://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/226506>

Muhonen, Reetta 21.04.2017 Tieteen hyödyt piiloutuvat numeroilta. Julkaisu Alusta! -verkkolehdestä.
<http://alusta.uta.fi/artikkelit/2017/04/21/tieteen-hyoedyt-piiloutuvat-numeroilta.html>

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) & Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM) 9.6.2017 12:30. Tiedote: OECD suosittelee: Tutkimus- ja innovaatiotoimintaa on kehitettävä kokonaisuutena http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1410877/oecd-suosittelee-tutkimus-ja-innovaatiotoimintaa-on-kehitettava-kokonaisuutena

Pol, Eduardo & Ville, Simon (2009) Social innovation: Buzz word or enduring term? The Journal of Socio- Economics, 38:6, 878–885.
https://ac.els-cdn.com/S1053535709000249/1-s2.0-S1053535709000249-main.pdf?_tid=1bc32144-b8b5-11e7-b25f-00000aab0f01&acdnat=1508847545_6e99dcf2b026a345a6e5c47ff4b947a8

Pursiainen, Nuutti & Kalske, Jaakko (2016) Yhteiskunta-alan korkeakoulutetut ry:n työmarkkinatutkimus.
<http://www.yhteiskunta-ala.fi/site/assets/files/1203/tmt2016.pdf>

Suomen Akatemia: Tieteen tila 2016.
http://www.aka.fi/globalassets/30tiedepoliittinen-toiminta/tieteentila/aka_tieteen_tila_yksi.pdf

Tampereen yliopiston strategia 2016-2020
<http://www.uta.fi/yliopisto/strategia/index/strategia.pdf>

Tampereen korkeakouluyhteisön strategian seloste, hyväksytty 2.2.2018

https://www.tampere3.fi/filebank/4948-Tampere3_strategiaseloste_02022018.pdf

Tampereen yliopisto 10.11.2017 12:49 Uutinen: Tampereen yliopiston idea syntyi sata vuotta sitten <http://www.uta.fi/ajankohtaista/uutinen/tampereen-yliopiston-idea-syntyi-sata-vuotta-sitten>

Tutkimus- ja innovaationeuvosto (2014) Uudistuva Suomi: Tutkimus- ja innovaatiopolitiikan suunta 2015-2020. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Tiede/tutkimus-ja_innovaationeuvosto/julkaisut/liitteet/Linjaus2015-2020.pdf

Valtioneuvosto 29.5.2015. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma. http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82

Virtanen, Ilkka (2002) Yliopistojen kolmas tehtävä. Kunnallisalan kehittämissäätiön Polemia-sarjan julkaisu nro 44. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala. <http://lipas.uwasa.fi/~itv/publicat/Polemia44.pdf>

Wahlfors, L. & Aarrevaara, T. (30.11.2016) (toim.) Vaikuttava korkeakoulu – Yhteenvedo Korkeakoulujen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden jatkotoimet hankkeen tuloksista. Unifin julkaisu. http://www.unifi.fi/wp-content/uploads/2015/11/vaikuttava_korkeakoulu_verkko-1.pdf

Weiss, Carol H. (1979) The many meanings of research utilization. Public Administration Review 39:5, 426–431. https://sites.ualberta.ca/~dcl3/KT/Public%20Administration%20Review_Weiss_The%20many%20meanings%20of%20research_1979.pdf

Säädökset

Finlex 30.12.2015/1600: Laki yliopistolain muuttamisesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151600>

Finlex 14.11.2014/932: Ammattikorkeakoululaki: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20140932?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=ammattikorkeakoululaki>

Finlex 24.7.2009/558: Yliopistolaki: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090558>